ANARCHISME & PARLEMENT

DE AS

anarchisties tijdschrift

nummer acht

Tweede jaargang nummer 8.
Maart/april 1974.
De As is een gezamenlijke uitgave van de uitgeverijen Pamflet en Ram.
Verschijnt 6 maal per jaar.
Abonnement: ƒ 12,50 of meer per jaar.
Prijs van dit nummer: ƒ 2,25, per post ƒ 2,85.
Abonnementen worden verlengd, tenzij tegenbericht is ontvangen.
Geen auteursrechten; overname van artikelen met bronvermelding.
Bestellingen: uitsluitend door storting van het verschuldigde bedrag op giro 255 38 50 t.n.v. Pamflet te Driebergen.
Administratie: postbus 17, Driebergen.
Redaksie: Bickerstraat 2c, Rotterdam-4 (010 - 654849).
Redaksiekollektief: Boudewijn Chorus, Anton Constandse, Thom Holterman, Rudolf de Jong, Wim de Lobel, Arthur Mendes-George, Simon Radius, Hans Ramaer.
Verder werkten aan dit nummer mee: Bert Boogaard, Joke Holdtgrefe, Leonie Kwakkelstein.
Lay out: Hans Ramaer.

het libertaire denken over parlementarisme

anton constandse

De kritiek op het sisteem van de volksvertegenwoordiging is begonnen, toen het ideaal van volssoevereiniteit naar voren kwam. Dit ideaal werd al in de achttiende eeuw opgevat als een idee omtrent "de macht aan het volk", omtrent "zelfregering", waarbij "volk" nog overwegend "de derde stand" betekende, de produktieve klasse van zelfstandige ambachtslieden en boeren, die ook als patroons aan de arbeid deelnamen. Toen, onder het "ancien régime" van de feodale klassen, bestonden er reeds parlementen in Engeland, Frankrijk, Italië; daaronder werd verstaan, dat de vorsten van tijd tot tijd vergaderingen bijeenriepen van edellieden, geestelijken, stedenburgers (de drie "standen" die Frankrijk kende) om met hen te beraadslagen over staatkundige en juridiese kwesties. Veelvuldig is de naam "parlement" dan ook gegeven aan

hogere rechtbanken, waaraan de vorst enige soevereine rechten had overgedragen, zodat ze bevoegd waren zich over een aantal problemen of aanklachten uit te spreken. Maar deze vorm van vertegenwoordiging, op wetgevend en rechterlijk terrein, bleef niet alleen een indirekte wijze van zeggenschap (via afgevaardigden of juristen) zij was ook niet meer dan een manier van "inspraak". Er was geen sprake van, dat het volk werkelijk meeregeerde.
Toen de feodale struktuur bezweek, zoals in de Franse revolutie, moest natuurlijk de vraag naar voren komen, in hoeverre er nu ernst kon worden gemaakt met de volkssoevereiniteit, die trouwens al aan de orde was gesteld in de Verenigde Staten van Noord-Amerika. Dit voorbeeld van wetgeving (de grondwet van 1777-1787) kon misschien antwoord geven op de vraag, in hoeverre een volk tot zelfbestuur in staat was in een land, dat geen feodale standen van betekenis kende en dus bestuurd kon worden door de (bezittende) burgerij. Er waren een niet gering aantal vormen van verkiezing van afgevaardigden, van funktionarissen, zelfs van uitvoerende ambtenaren. Maar de kontrole op de totale samenleving was toch zwak. In de eerste plaats was de privé-eigendom van produktiemiddelen heilig verklaard, de ook nu nog aanbeden "free enterprise". Er waren weliswaar altijd kolonies en associaties met gemeenschappelijk bezit, maar dan in"marginale" groepen, terzijde van de eigenlijke maatschappij. (Men denke aan figuren als Tucker, Thoreau en aan allerlei religieuze sekten.) De eigendom werd een bron van uitbuiting en van ongelijkheid, en dus ook van vorming van politieke macht van rijken over armen. En zo is het gebleven! Ten tweede was er een scheding van wetgevende, uitvoerrende en rechterlijke macht, waarbij de laatste twee verreweg de sterkste moesten zijn. De "executieve" had, door haar "klassekarakter" en het bezit der georganiseerde geweldmiddelen, altijd het laatste woord. Ten derde werd zijn macht nog onderstreept door de ongewone bevoegdheden, die de president van de Unie kreeg. Aangezien de deelstaten (aanvankelijk dertien) gesteld waren op hun autonomie in een groot aantal aangelegenheden, en zij dus middelpuntvliedende krachten konden vormen, was als tegenwicht een "sterke" president der Unie aan de top geplaatst. Staatshoofd, regeringsleider, opperbevelhebber, leider der buitenlandse politiek enz., had hij ook de bevoegdheid, met zijn veto de wetten van het federale parlement buiten werking te stellen. Waarbij het moeilijk was, de president (tegelijk de leider van de overwinnende politieke partij, en dus met grote invloed op de fracties van deze partij in het Huis van Afgevaardigden en de Senaat) weer te overstemmen.
Zo'n veto is ook in andere kwasi-demokratiese burger-

lijke staten ingebouwd geworden, zoals in Latijns-Amerika. En elders waren er nog privileges van de kroon om wetten niet te tekenen. Maar het meest doeltreffend was het wel om de mogelijkheid van het parlement, zelf wetten in te dienen, zeer te beperken. Van het recht op initiatief, waar het al bestaat, wordt altijd een schaars gebruik gemaakt. In verreweg de meeste gevallen moet een parlement afwachten welke ontwerpen door een regering worden voorgesteld. Dit bewijst al hoezeer de funktie van zo'n volksvertegenwoordiging tegenover de uitvoerende macht beperkt is.

Het ideaal van volkssoevereiniteit (alle macht aan het volk, later: aan het werkende volk) ging dus meer en meer omvatten, dat de van onderop gevormde vertegenwoordigende organen wetgevend, uitvoerend en rechterlijk tegelijk zouden moeten zijn. De funktionarissen van de executieve zouden dan ook te allen tijde afzetbaar behoren te wezen. Ze hadden een bindend mandaat gekregen van de gemeenschap, en als zij zich daaraan niet hielden moesten ze verwijderd en vervangen kunnen worden. Dat betekent dat ook het geweld (politie,militie) onder direkte kontrole behoorde te staan van de samenleving. Deze kon niet anders dan door stemmingen de besluiten van de meerderheid doorvoeren. Om de minderheid te sparen moest men haar echter een zo groot mogelijke vrijheid toestaan op die gebieden, waarop veelvormigheid mogelijk was, zonder het funktioneren van de gemeenschap te beletten. Vandaar de voorkeur voor de <u>federatieve</u> ordening.

ALGEMEEN KIESRECHT

Aldus zijn de idealen geformuleerd van de Parijse Commune, de gekollektiviseerde bedrijven en gemeenten in de Spaanse burgeroorlog, en niet te vergeten: de beginselen van de Russiese raden of sowjets, voordat deze tot instrumenten werden gemaakt van de overheersende bolsjewistiese partij en de staat. De opzet van de sowjets was aldus, dat zij zowel de wetgevende, uitvoerende als rechterlijke macht uitoefenden; dat ze als autonome organen een federatie zouden vormen, met wel is waar een "opperste sowjet" aan de top, maar gevormd "van onder op". Dit gemeenschappelijke orgaan zou vooral de verdediging van de revolutie behoren te verzekeren en algemene richtlijnen moeten opstellen voor de organisatie van een samenleving, die uit vele gemeenten, provincies en republieken moest bestaan, met mogelijkheden tot allerlei vormen van zelfbestuur. Nog in de grondwet, die in 1923 van kracht werd, staat dat een deelnemende republiek het recht had, uit te treden uit de Unie, als ze dat wilde. Door de partijdiktatuur en het absolute gezag van de regering van de Sowjet-Unie is daarvan niets terecht gekomen. Maar dit neemt niet weg dat de grondgedachte van dit raden- of kommune-systeem is blijven leven.

Tegen deze achtergrond is het duidelijk, dat het parlement in een burgerlijke demokratie zijn invloed beperkt ziet door de macht van de partikuliere eigendom, van de uitvoerende macht (die over geweldsmiddelen beschikt) en van de rechterlijke macht, gebaseerd op de ideologie van het sisteem. Daar kwam nog iets bij. Zodra het stelsel werd ingevoerd van het kiesrecht, werd dit beperkt: tot degenen die bijvoorbeeld konden lezen en schrijven, tot hen die een bepaald bedrag aan belasting betaalden, boven een zekere leeftijd waren enz. Toen het algemeen kiesrecht werd aanvaard kregen stellig groepen der bevolking, die eerst waren uitgesloten, medezeggenschap. Maar het omvatte ook allen, die aan het produktieproces (in de ruimste zin van het woord) geen deel hadden. En bovendien natuurlijk degenen, voor wie de overheersende ideologie (omtrent eigendom, recht, zeden en gewoonten) de ideologie was van de heersende klasse. Door verkiezingen zou de militante arbeidersklasse, die "de macht der werkers" zou willen bevestigen en de kontrole over de produktiemiddelen, niet niet kunnen zegevieren.
Het duidelijkst is dit wellicht ingezien door de Franse anarchist Proudhon tijdens en na de revolutie van 1848. Hij bepleitte in zijn "Solution du problème social" dat het volk zelf de leiding moest behouden, nadat het de omwenteling had doorgezet door het vormen van een gewapende militie en het weigeren van gehoorzaamheid aan de monarchie. Het voorlopige bewind echter ging voort op de oude weg en regeerde met dekreten. Proudhon keerde zich tegen het bijeenroepen van een nationale vergadering, waardoor het volk het strijdtoneel zou moeten verlaten en zijn soevereiniteit zou moeten overdragen aan een autoritaire elite. In de ware republiek (res publica, het gemenebest, de openbare

zaak) behoorde elke burger deel te hebben aan het bestuur. "De republiek is de positieve anarchie". Maar de verkiezingen leidden tot de instelling van een conservatief kabinet. Vandaar dat Proudhon tot deze konklusie kwam: "De zaak van het proletariaat, met geestdrift verdedigd op de barricaden van februari, is verloren door de verkiezingen van april... Algemeen kiesrecht is de contrarevolutie". In maart hadden honderdduizend arbeiders al gedemonstreerd tegen het voorlopige bewind; in april organiseerden zij een massale manifestatie ten gunste van vrije associaties die de produktiemiddelen zelfstandig moesten eksploiteren. Dit was "direkte demokratie". Zolang grond, werkplaatsen, fabrieken en mijnen privé-eigendom waren, moest de basis der samenleving ondemokraties zijn. Geen verkiezing kon het feit ongedaan maken dat een kleine minderheid over de kapitalen bleef beschikken, terwijl de meerderheid tot de bezitlozen behoorde. Maar de reaktie zegevierde.

DEMOKRATIE

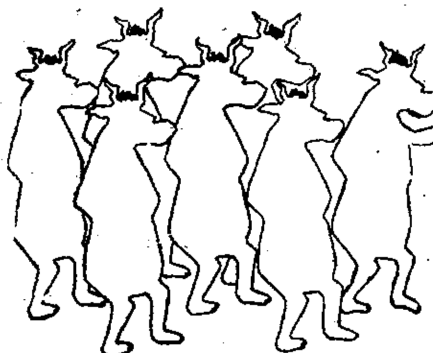
Toen omstreeks 1907 Ferdinand Domela Nieuwenhuis zijn boekje schreef over "Het parlementarisme in zijn wezen en toepassing" gaf hij daarin een overzicht van alle bezwaren tegen het burgerlijk vertegenwoordigend sisteem. Allereerst was zijn kritiek gericht tegen de gedachte, dat onafhankelijke representanten een "volksregering" konden vormen. Een motto, ontleend aan Rousseau, luidde aldus: "Van het ogenblik af dat een volk zichzelf vertegenwoordigers geeft, is het niet langer vrij." Er zijn dan nieuwe meesters gekomen, voorzover ze de uitvoerende macht in handen krijgen. De andere vertegenwoordigers, die in het parlement zetelen, komen op het tweede plan. Maar boven beide kategorieën staat nog het opperbevel van de strijdkrachten, omdat deze laatste (ook in een demokratie) getraind zijn in gehoorzaamheid en in het automaties doden en vernielen, als dit bevolen wordt. Een kleine groep militairen is in staat, het parlement naar huis te sturen: en dit is duizenden malen in de wereldgeschiedenis gebeurd. Voordat de Duitse marxist Wilhelm Liebknecht reformist werd heeft hij de zwakheden van het parlementarisme onderstreept. Hij heeft zelfs "de eredienst van het algemeen en direkt kiesrecht" gehekeld. En F.D.N. citeert van hem deze passage over een mogelijke ontwikkeling in de toekomst: "Het ogenblik schijnt dan gekomen om de maatschappij en de staat te hervormen. De meerderheid van het parlement neemt een beslissing, die in de jaarboeken der wereldgeschiedenis aangetekend zal worden: de nieuwe tijd is aangebroken... Niets van dit alles: een compagnie soldaten verjaagt de sociaal-demokratiese meerderheid buiten de heilige hallen. En als deze heren dit niet gemakkelijk

DE AS
Reeds verschenen:
nr. 1 - syndikalisme
nr. 2 - marxisme-kritiek
nr. 3 - anarchisme vandaag
nr. 4 - vrouwenbevrijding
nr. 5 - zelfbeheer
nr. 6 - registratie
nr. 7 - energie
Eksemplaren van de afleveringen 3, 4 en 7 zijn nog verkrijgbaar bij de adm., postbus 17, Driebergen tegen storting van ƒ 2,85 p.s. op giro 255 38 50.

toelaten zullen enige politieagenten hen naar het hoofdbureau brengen, waar ze dan de tijd zullen hebben na te denken over hun Don-Quichot-achtige optreden... De revoluties vinden niet plaats met verlof van het gezag. De socialistiese gedachte kan niet verwerkelijkt worden binnen de beperking van de bestaande staat". En hij had nog geen voorstelling van de barbaarsheden van het fascisme bij het likwideren van het parlementarisme, nog minder van de onbeschrijflijke wreedheden van militaire regimes als die van Chili. Daar werd trouwens heel duidelijk de machteloosheid aangetoond van een parlement in een maatschappij met een bezittende klasse, (die gemakkelijk buitenlandse hulp kon krijgen) en met kontrarevolutionaire strijdkrachten. Het is natuurlijk uitermate moeilijk in een burgerlijke demokratie met een ontwikkelde ekonomie een sociale revolutie door te voeren, omdat de voorwaarden daarvoor zelden aanwezig zijn. Komt zo'n omwenteling toch op gang, dan kan men rekenen op militaire interventie, ook van buiten, zolang de militaire macht een instrument is van een overheersende klasse en een bezittende klasse. En zolang in de buurlanden de omwenteling uitblijft. Wat in Chili gebeurde kan ook in Europa even goed geschieden, als het volk alleen zou vertrouwen op de "macht" van het parlement, die zeer beperkt is. Zelfs waar het eenvoudige wetten aangaat zijn die meestal het gevolg van een voorafgaande buitenparlementaire, direkte aksie. De sociale wetten zijn afgedwongen door de arbeidersklasse in haar buitenparlementaire strijd. En op tal van andere terreinen (strafwetgeving, huwelijkswetten, onderwijshervorming, openbaar vervoer en verkeer en zo vele andere terreinen) is in het parlement pas een fraktie in beweging gekomen, nadat buiten zijn muren de stuwkracht voor de hervorming voldoende druk had uitgeoefend. <u>Parlementen maken geen geschiedenis, zij registreren hoogstens resultaten van de historiese ontwikkeling</u>. Ook waar geen voorwaarden aanwezig zijn voor een sociale revolutie moeten voorstanders van hervormingen hiermee rekening houden.
En waar die buitenparlementaire aktie en pressie uitblijft, waar "burgerlijke ongehoorzaamheid" niet aan bod komt, daar heeft de auteur van de linke Loetje-strip wel gelijk:"<u>Demokratie betekent: Zeg wat je wilt, maar doe wat je gezegd wordt!</u>"

ANARCHISTEN EN DE POLITIEKE PRAKTIJK

RUDOLF DE JONG

Het is niet moeilijk om uit mijn linker anarchistiese mouw de argumenten tegen staat en parlement te halen. Ze zijn instellingen van de bourgeoisie. Maakt men er als socialist gebruik van, doet men er een beroep op, dan is verburgerlijking het resultaat.
Bovendien, met het parlement en de staat draag je je verantwoordelijkheid over. Je verwacht dan het socialisme van de leiders van de organisatie en niet van het zelf doen, van de zelforganisatie, van de onderlinge solidariteit.
Je gaat het socialisme verwachten van de staat, van de georganiseerde macht, terwijl het alleen door de vernietiging van dit soort machtsstrukturen tot stand kan komen. Zie hoe het mis gegaan is in Rusland ; zie hoe het mis gegaan is met de socialistiese én kommunistiese partijen in het westen.

II

Uit mijn historiese rechtermouw kan ik allerlei feiten schudden, waaruit blijkt dat anarchisten in de praktijk anders gehandeld hebben. De anarchist Proudhon is in 1848 in het parlement gaan zitten. Zijn Spaanse leerling Pi y Margall was minister-president. In de eerste wereldoorlog koos Kropotkin, met andere bekende anarchisten 'partij' voor Frankrijk. In de tweede wereldoorlog kozen vrijwel alle anarchisten aktief partij tegen Hitler. In München zat de Duitse anarchist Landauer korte tijd in de revolutionaire regering die daar na de eerste wereldoorlog werd gevormd. In 1936 stemden de Spaanse anarchosyndikalisten en de Zweedse anarchosyndikalisten namen deel aan gemeenteraadsverkiezingen. De Mexicaanse anarchist Ricardo Flores Magon hielp een partij stichten. Hij ligt begraven in een nationaal mausoleum van de Mexicaanse staat. Het heen en weer zwaaien van Provo tussen parlementarisme en anti-parlementarisme is genoegzaam bekend. En zo zou ik nog een tijdje door kunnen gaan.

III

Wat nu? Mijn historiese rechterhand niet laten weten wat mijn anarchistiese linkerhand doet? Dat is - ook al verwerp ik het marxistiese geloof in de eenheid tussen teorie en praktijk - niet bevredigend.

Veel anarchisten geven het volgende antwoord op deze tegenstelling. Het meedoen aan de politiek is fout geweest, in strijd met de anarchistiese beginselen en de resultaten zijn dan ook negatief geweest. Negatief voor de anarchistiese beweging en voor het socialisme. Proudhon was de eerste die zichzelf verwijten maakte dat hij in het parlement ging zitten en daardoor zoals we dat nu uitdrukken ' van de basis vervreemd raakte'. Of zoals hij zelf schreef: 'Sedert ik voet gezet had op de parlementaire Sinai had ik opgehouden in aanraking te zijn met de massa's'.
Een stap verder als de opvatting dat meedoen aan staat of parlement 'fout' is, gaat de gedachte dat het 'verraad' is. Ook dat is een vaak gehoorde stelling.
Een geheel andere benadering waarbij het meedoen aan politiek doorgaans positief beoordeeld wordt, is de volgende.
Er is een geheel nieuwe situatie ontstaan, waarbij onze mogelijkheid van voortbestaan op het spel staat. Men moet onder deze omstandigheden (tijdelijk) afwijken van oude standpunten, zonder die overigens los te laten. Dit was de verdediging van de 'partijkiezers' in de wereldoorlogen en tijdens de Spaanse burgeroorlog, van de regeringsdeelname.
Al deze wijzen van redeneren zijn weinig overtuigend. Er is teveel 'politiek gedoe' van anarchisten geweest sinds de slechte ervaringen van Proudhon om het af te doen als 'verraad' of 'fout'. Totaal

nieuwe situaties doen zich voortdurend voor, juist in revolutionaire en krisis-situaties. Als dan de beginselen tijdelijk terzijde moeten worden gesteld, moet er, zachtjes gezegd, toch iets mis zijn. In feite hebben bijv. de stellingname van Kropotkin in 1914 en het toetreden van Spaanse anarchosyndikalisten tot de regering tot grote diskussies en morele krises in de anarchistiese beweging gevoerd.

IV

Ik wil daarom de paradoks tussen beginsel en historiese praktijk op een geheel andere manier bekijken. Wat is het wezenlijke verschil in benadering van staat, parlement en politiek door anarchisten en andere progressieven? Mijns inziens dit: anarchisten menen - ook als zij zich wel 'politiek gedoe' inlaten - niet dat zij hiermee het socialisme zullen bereiken. Andere progressieven denken dit inderdaad. Indien de anarchisten zich met staat en parlement inlieten dan was dat om andere redenen. Redenen die wel met hun overtuiging verband hielden, maar niet met hun opvatting over de weg naar het socialisme. Het beste kan ik enige voorbeelden geven.
In 1936 stemden de meeste Spaanse anarchosyndikalisten bij de parlementsverkiezingen. Niet omdat zij tot het parlementarisme bekeerd waren, maar uit solidariteit. Er zaten immers 30.000 arbeiders gevangen. Een verkiezingsoverwinning van links maakte hun amnestie gemakkelijker.
In de tweede wereldoorlog bepaalde een Nederlandse anarchist en anti-militarist zijn standpunt alsvolgt: ik ben altijd een vijand van Churchill en Stalin geweest. Churchill is niet veranderd en Stalin is niet veranderd, maar wat Hitler de joden aandoet is zo erg dat ik alles zal doen wat in mijn vermogen ligt om Churchill en Stalin te helpen overwinnen.
De pogingen om een socialistiese maatschappij op te bouwen in Spanje tijdens de burgeroorlog gebeurde in de bedrijven. De regeringsdeelname van de anarchosyndikalisten stond daar los van. Het werd gedaan met het oog op versterking van de strijd tegen Franco. Het was geen uitbreiding van de revolutie, hoogstens een verdediging ervan.
Het aanbieden van handtekeningen over Puig Antich aan de Spaanse ambassadeur is voor mij in de eerste plaats protest tegen een juridiese moord, een politiek sisteem en een solidariteitsbetuiging met het verzet tegen dat sisteem.
Al deze voorbeelden hebben gemeen dat het niet om eksklusief anarchisties optreden gaat. Men handelt samen met anderen, met niet-anarchisten. Het stemmen voor amnestie in 1936 met socialisten die niet anti-parlementair waren, het verzet tegen Nazi-Duitsland met alle andere antifascisten, enz.
Anarchisten staan niet onverschillig tegenover de staat, de regeringsvorm, het parlement en de (partij)

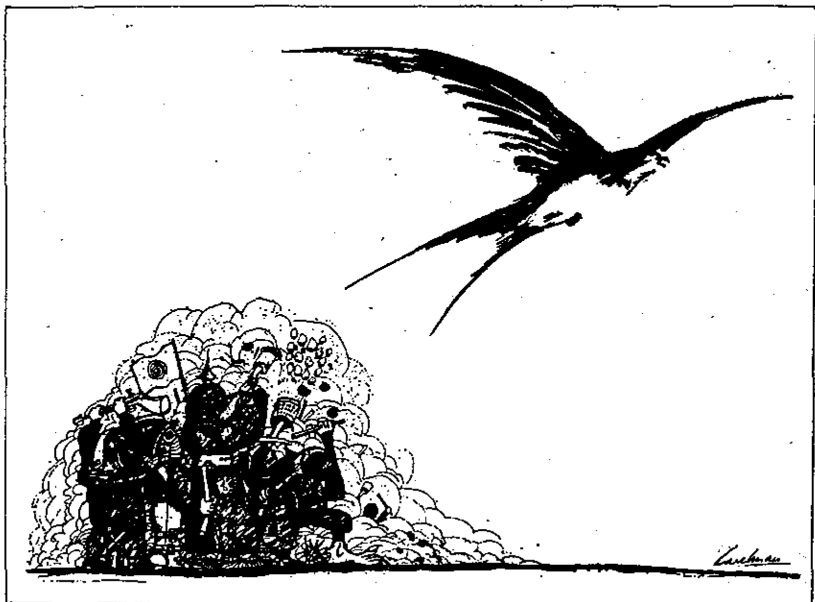
politiek, maar -nogmaals- zij verwachten er niet de komst van het socialisme van.

V

Piet de Jong, nog betrekkelijk kort geleden minister-president en nu al half vergeten, moet eens over zijn regeringstijd gezegd hebben: 'Ik heb zolang op de winkel gepast'. Een bescheiden uitspraak, die kenmerkend is voor een bepaalde konservatieve mentaliteit. Op de zelfde wijze als de kleurloosheid van Piet de Jong en het snelle in vergetelheid raken van zijn politiek leiderschap, kenmerkend zijn voor het konservatisme.
'Sterke mannen' van konservatieve huize, zoals Colijn en Biesheuvel wilden zijn, zijn minder representatief voor het konservatieve denken. De uitdrukking 'op de winkel passen' geeft blijk van een visie op de maatschappij waarin geen plaats is voor grote veranderingen.
Voor de konservatief is de maatschappij en het politieke sisteem een gegeven waar je mee werken moet en niet iets waar je aan werken moet, dat je moet veranderen, vernietigen, herbouwen.
De bescheidenheid van het 'op de winkel passen' zul je bij progressieven niet gauw vinden, want links wil iets doen. Het rechtse verwijt is dan ook bedilzucht, betweterigheid. Als links de macht zoekt is het niet om op te passen, maar om die te gebruiken. Om de samenleving te verbeteren. Niet alleen de propaganda, maar ook de mentaliteit van links is: om de wereld te veranderen hebben we de middelen (en dat is de macht) nodig en als we die macht hebben dan zal je wat zien en beleven.
Dan wordt er niet op de winkel gepast, nee, dan krijgen we een keerpunt.
Tussen de konservatieve mentaliteit en de staatsmacht-zoekende progressief staat de anarchist er wat verloren bij, altans terzijde. Hij gelooft (en weet) ook dat de maatschappij te veranderen is, maar hij gelooft niet de progressieve leus 'geef ons de middelen en je zult wat zien' veel te zien geeft. De regering Den Uyl is er een aardig voorbeeld van.
Je kunt ook Kennedy tot voorbeeld nemen of Brandt of Wilson of zelfs Allende (want wat er voor interessants in Chili gebeurde, kwam van de basis en niet van Allende).
Het meest aktuele aspekt van het anti-parlementarisme en het anti-staat zijn van het anarchisme, zit misschien in de kritiek op de 'geef ons de middelen' mentaliteit.

VI

De bitterste kritiek op de huidige paus vind je bij vooruitstrevende katolieken. De Nieuwe Linie is er omdat te bewijzen.
Die bitterheid vloeit voort uit teleurstelling. Men had zoveel verwachtingen gehad. Als de paus maar zou willen, zou durven...hij heeft immers de middelen, de mogelijkheden. Op de achtergrond voel je de gedachte 'als ik de paus

was en die mogelijkheden had'. Bij de korte kommentaren in linkse opiniebladen zie je vaak hetzelfde ten aanzien van regeringsdaden of uit uitblijven daarvan. Er zit erg vaak iets in van 'als ik in jouw positie was, op jouw ministerszetel zat, dan...'. Kortom, de 'geef-ons-de-middelenmentaliteit' zit er nog altijd stevig in bij links. Zij uit zich vaak in teleurstelling als de gewekte verwachting, het beloofde 'keerpunt' uitblijft.
Ook is er altijd wel een argument om de teleurstelling weg te slikken: men moest wel water bij de wijn doen, men had geen meerderheid, de energiekrisis, enz.
Verwachtingen, teleurstellingen en smoesjes vormen de tegenpool van het geloof in 'geef-ons-de-middelen'.

Het is maar beter om helemaal geen verwachtingen te hebben. Waarom zouden wij iets verwachten van een oude priester omdat hij paus is? Waarom zouden wij iets van een minister-president verwachten omdat hij zich socialist noemt?
Ik geloof niet erg in de KVP-rem op ons linkse kabinet en evenmin in de nadelige gevolgen van de energiekrisis voor een links beleid. Toch ben ik helemaal niet teleurgesteld, want ik verwachtte namelijk niet veel en allerminst een keerpunt.

VII

Op de winkel passen komt neer op op de kas passen. Een keerpunt ontpopt zich meestal als de punt van een draaitol. Is het politiek gedoe dan

toch één pot nat? Toch niet! In de praktijk blijkt dat de anarchisten de politiek bekijken vanuit het volgende gezichtspunt. Tegenover de leus van progressieve partijen: "geef ons de (machts)middelen en je zult wat zien" staat dan: welke middelen krijgen wij - burgers -, en, krijgen niet de politici of de staat maar de burgers en de maatschappij meer of minder mogelijkheden tot aksie, zelfdoen, zelforganisatie. De vraag die de anarchist aan de politieke partij stelt is niet: wat doe jij (voor mij), maar hoe stel jij je op als ik (en anderen) zelf gaan handelen? En: welke mogelijkheden krijgen de slachtoffers van de onrechtvaardigheden in onze maatschappij?

De anarchisten zijn nooit onverschillig geweest voor de zogenaamde "burgerlijke" vrijheidsrechten: vrijheid van drukpers, van meningsuiting, van vereniging en vergadering. Zij hebben die rechten ook nooit als "burgerlijk" ervaren. Integendeel zij weten dat het proletariaat er voor gevochten heeft. Hetzelfde geldt ook voor onderwijs, verpleging, rechtspositie en behandeling van "misdadigers", zwakzinnigen, militairen, enz. enz.

Vandaar de afkeer van het anarchisme van Lenins stelling dat alleen de voorhoede-partij en niet de arbeiders zelf tot socialisatie kunnen komen.

Vandaar de afkeer van het anarchisme van de CPN-politiek - kontroleren of kapot maken - tegenover aksiekomités.

Vandaar een verheugd zijn over het "openbreken" in de jaren '60 van allerlei verstarde politieke strukturen. Vandaar waardering als parlementariërs vragen stellen over geschonden mensenrechten en ontrechte minderheden.

Er is - méér dan vroeger - een brug tussen anarchisten en aanhangers van het parlementarisme en leden van bepaalde politieke partijen mogelijk. Meer en meer komen de laatsten tot de konklusie dat men er niet is met een partijlidmaatschap, met verkiezingsoverwinningen. Dat het werken voor een partij en in de politiek niet het belangrijkste is. Dat men op alle terreinen van de maatschappij bezig moet zijn om autoritaire strukturen te doorbreken. Juist de mensen in de partijen en in vertegenwoordigende organen gaan de beperktheid van het parlementarisme inzien.

Anderzijds beseffen mensen die bezig zijn in bijvoorbeeld het onderwijs of het welzijnswerk autoritaire strukturen om te bouwen tot anti-autoritaire, dat het van belang is dat de kranen van CRM en Onderwijs worden open en dichtgeschroefd. Vroeger stonden de anarchisten als het ware bij de ingang van de stembus en riepen de mensen toe: stem niet, want dan geef je je verantwoordelijkheid af. Misschien is het goed om nu bij de uitgang te gaan staan en te zeggen: goed, je hebt dan gestemd maar wat houdt dat nu helemaal in? Ze noemen het het hoogtepunt van de demokratie, maar besef dan dat het hoogstens de eerste stap is naar een echte demokratie. Zoek zelf de volgende stappen, je verantwoordelijkheid kan je niet afgeven ook al heb je gestemd!

PARLEMENTARISME als kontra-revolutionair machtsmiddel

∘THOM HOLTERMAN∘

'...als we niet dialekties denken vervalsen we onze percepties, zodat ze in onze concepties vallen...'
(R.D.Laing & D.S.Cooper: Rede en Geweld, pag. 12)

Het demokratie-konsept wordt vooral op de juridiese fakulteiten van de verschillende universiteiten 'gemaakt'. Daarbij bedient het onderwijs in de rechtswetenschap zich niet langer van uitsluitend juridiese uiteenzettingen. Werd de aanstaande jurist tot voor kort alleen met juridiese opvattingen over bijv. het parlement gekonfronteerd, nu worden ook politikologiese opvattingen 'gevoerd'.
Het geloof in het parlementarisme wordt hiermee levend gehouden en opgekrikt. Om dit te bewerkstelligen schrijven mensen als Blondel (1) daarover graag vanuit de tegenstelling 'kommunisties/demokraties'.
In een demokraties land beslist het volk d.m.v. zijn vertegenwoordigers in het parlement. In een kommunisties land heeft het volk niets te vertellen, omdat de partij er het voor het zeggen heeft. Blondel gebruikt in dit verband het woord 'participatiegraad'. Zijn visie

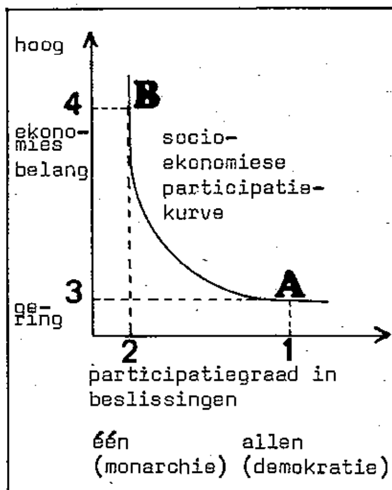
biedt de mogelijkheid om in 'demokraties' het begrip 'liberaal' te herkennen en in 'kommunisties' het begrip 'autoritair'.
Ben je nu tot een juridiese fakulteit doorgedrongen en wordt je als aanstaand jurist met een dergelijk schema gekonfronteerd dan is het voorstelbaar dat je bijna automaties tegen 'autoritair' kiest. Em omdat als enig alternatief 'liberaal' geboden wordt, aanvaard je daar meteen het parlementarisme mee. Generaties juristen hebben op deze manier klakkeloos gekozen. Zij doorzagen niet dat onder bepaalde voorwaarden, bijv. de ontkoppeling van 'participatie' en 'ekonomies belang' het parlement juist een groot stuk autoritairisme in stand houdt en daardoor kontrarevolutionair werkt (2). Dat wat Blondel ontkoppelde ,wil ik weer proberen te koppelen

PARTICIPATIE

Blondel neemt aan dat wij leven in een 'westerse liberale demokratie'. Dit houdt in dat wij allen deelnemen aan de besluitvorming (in zijn termen: een hoge participatiegraad). Maar waarover beslissen wij allen dan? Bijv. over belangrijke zaken als 'medezeggenschap in het bedrijfsleven'(3), de benzinedistributie, de prijsbeheersing? T.a.v. de Wet op de Ondernemingsraden blijkt uit de analiese van die wet dat wij-allen de ekonomiese macht in het bedrijf overlaten aan 'enkelen'.T.a.v. de benzinedistributie blijkt wij-allen te zijn de patroonsbond van de Horeca en de Bovaggroep.

Deze groepen zijn kwantitatief ten opzichte van het demokratiese 'allen' slechts 'enkelen', ten aanzien van de prijsbeheersing blijkt wij-allen de middenstand te zijn. Zij zetten de regering (Nederland kent het zgn.parlementaire stelsel !) onder druk en kunnen dan kennelijk zoveel pressie uitoefenen dat zelfs een 'socialistiese' regering aan die druk van 'enkelen' (let wel: relatief gezien t.o.v. 'allen') moet toegeven. Wat er feitelijk gebeurt in zo'n demokratie is dat de 'enkelen' een funktie hebben van 'de meesten' (de funktie van het bekende 'de helft plus één').
Dat wil dus zeggen dat 'allen' in het volk (demokratie), in machtstermen uitgedrukt, kan worden 'overruled' door een in het volk levende minderheid (middenstanders is in aantal uitgedrukt immers niet 'de helft plus één'). Deze groep weet dus macht te mobiliseren die een meerderheid weet te overtreffen. Het parlement in die demokratie is daarmee niet anders dan een funktie van de macht van de minderheid. Wij-allen regeren dus , maar in ekonomies belangrijke zaken hebben die 'allen' geen fundamenteel belangrijke invloed: de representatie is in het geval van wij-allen slechts een wassen neus (4).

Op ekonomiese verhoudingen blijken de sleutels die Blondel verschaft niet te passen.
In bijgaand diagram is het voorgaande weergegeven.
Eruit blijkt dat wanneer zich beslissingsmoment A voordoet, de participatie van mensen in deze beslissing hoog is (punt 1 op

de horizontale as). Het daarmee korresponderende ekonomies belang (punt 3 op de vertikale as) blijkt echter gering. Kiezen we beslissingsmoment B,dan zien we dat een hoog ekonomies belang (punt 4) een lage participatie graad (punt 2) toelaat.

BURGER

Het dateert niet van vandaag of gisteren dat er verband gelegd wordt tussen participatievermogen en -graden en ekonomies belang. Saint Simon droomt al van een staatsinrichting die vereenzelvigd zal zijn met een geordend nationaal sisteem van waardeschepping, door de gezamenlijke volksgenoten in eigen handen te nemen.
In de voorafgaende eeuw van die waarin Saint Simon leeft, krijgt het merkantilisme gestalte. De voornaamste bron van welvaart wordt gedacht in de handel met het buitenland. Door de eksport te bevorderen en de import zoveel mogelijk te belemmeren, streeft men naar een gunstige handelsbalans. De door de merkantilistiese staten veroverde kolonies dienen daarbij als wingewesten.
De staatsbemoeienis roept echter verzet op. Het ekonomies leven moet zich vrij kunnen ontwikkelen. Op basis van deze gedachte (laissez faire) ontwikkelen de fysiokraten hun ideeën.Maar wat de staat kan, kunnen de 'burgers' ook. En om burger te worden, wordt Rousseau 'ingehuurd'. De Franse revolutie doet dan de rest.
De fysiokraten betogen reeds vóór de Franse Revolutie dat de staat zich op ekonomies gebied heeft te onthouden. De staat moet zich niet alleen hiervan onthouden, maar dient ook het ingrijpen van andere groepen te beletten. In deze paradoks zit dan ook de kontra-revolutionaire kern. Staatsonthouding betekent niet vernietiging van de staat, maar versterking van de staat; een tema dat Bakoenin het vuur aan Marx' schenen deed leggen.
Maar inmiddels heeft 'de burger' zich ekonomies bevrijd.In de Franse revolutie volgt de politieke bevrijding van die burger. Wat valt hieruit te leren?

MIDDENSTAND

Ten eerste het volgende. Waar het gaat om het onthouden van 'staatsbemoeienis' kan worden gesproken van liberalisme. Liberalisme is een uitdrukking van de mate waarin de maatschappelijke om-

standigheden de natuurlijke ontwikkeling van het individu bevorderen ofwel een belemmering vormen voor zijn persoonlijke vrijheid en onafhankelijkheid. Een tegenstelling hiervan is te vinden in het uitgangspunt van de demokratie: het volk (als kollektief begrip), de gemeenschap. Ten tweede dit: de demokratiese gedachte gaat uit van een kollektief begrip (denk aan de 'hoge participatiegraad' van Blondel). De enkeling wordt vanuit dat kollektieve begrip beoordeeld. Hij wordt van 'de mens' voor de aanhangers der demokratie tot een abstrakt wezen waarmee zij hun eksperimenten kunnen voortzetten tot hij de gewenste geestelijke norm heeft aangenomen en als modelburger pasklaar zal zijn gemaakt voor de staatsvorm. De staat is de mens zelf, als burger. Dus mogen we niet beginnen met de 'burger' zegt Van Haersolte, want daarmee zou de staat reeds aangegeven zijn. De kunst is juist, zegt hij, de enkeling te benoemen tot staatsburger. Dit staaltje flikt Rousseau.
Hij maakt het volk tot kollektiviteit van burgers, niet als som, maar als idee (volonté générale). Hiermee zitten we in een klap én in de Franse revolutie én in Nederland anno 1974 en wel bij de 'volkswil' als feitelijke fiktie (hoe paradoksaal) van de middenstanders (zie de frontpagina van de Volkskrant 30-1-74).

Het is na de Franse Revolutie de Parijse middenstand (de Jakobijnen) die de diktatuur van de gelijkheid willen vestigen. Hun woordvoerder, Robespierre beroept zich hiervoor op de ideeën van Rousseau. De 'volkswil', die deze had geïntroduceerd, is een onmiddellijk uitvloeisel van het 'contract social', waaruit de staat is voortgekomen. De volkswil heeft altijd gelijk. De Jakobijnen, die in de voetsporen van Rousseau treden, bedreigen de eerste pogingen der franse arbeiders om zich in beroepsgilden te organiseren dan ook met de dood. Ruim een eeuw later (1941) beklaagt de amerikaan Simons zich nog steeds over het syndikalisme van de Amerikaanse vakbeweging. Hij ziet een grote georganiseerde groep arbeiders als een bedreiging voor de gemeenschap. En in 1955 neemt Van der Kooy deze 'heldere schets van de gevaren, die het vakverenigingswezen in zich bergt' nog over (6).
De paradoks breidt zich aldoor uit. Hier bijv. waar we zien dat het liberalisme zich tracht te ontplooien in een demokraties regiem. In principe sluit het een het ander uit. Waarom? Het liberalisme bevrijdt sommige mensen 'ekonomies'. In een demokratie zijn alle mensen 'politiek' bevrijd. Alleen de 'bourgeoisie' kent beide bevrijdingen tegelijk. Het 'proletariaat' wordt alleen de laatste bevrijding toegestaan. Haar vrijheid is daarmee slechts een formele. Wat het materieel betekent zagen we in de socio-ekonomiese participatie

kurve.
Juist op dit punt blijkt hoe het vraagstuk van de private óf maatschappelijke eigendom van de produktiemiddelen nauw samenhangt met het opteren voor liberalisme (partikulier belang) of socialisme (maatschappelijk belang) en het participatie-regiem (demokraties centralisme -liberaal én marxisties gezien- óf federalisme, ook wel mutualisme-anarchisties gezien).

DISCIPLINE

Van der Goes van Nater geeft onomwonden toe dat demokratie een sterk centraal gezag vereist (7). Rocker signaleert dat tal van wegen van demokratie naar diktatuur leiden (8). Een bekend handboek voor het Nederlands staatsrecht, dat tot op deze dag door elke juridiese student moet worden gekend, stelt als inherent aan het begrip 'autonomie' een toezicht van hoger gezag (9). De uitwerking van het demokraties centralisme in socialistiese staten ligt even duidelijk. Hiervoor hoeft slechts het Russiese Partij statuut (art. 19 en grondwet) te worden geraadpleegd. Er is geen onderscheid tussen wat ons als 'demokraties' wordt voorgeschoteld. En daarmee valt Blondel's schema, waarin 'liberal' en 'democratic' tegenover 'authoritarian' en 'monarchial' staan. Het d.m.v. een beschrijving inhoud gegeven begrip 'democratic', blijkt de zelfde feitelijke inhoud te hebben 'authoritarian'. In termen van gezegdes zou het hier kunnen heten: 'of ik nu door de kat of door de hond word gebeten'. Maar ik wil helemaal niet gebeten worden!. Omdat demokratie zo netjes is, vindt het grote aftrek. Om te voorkomen dat de samenleving echt demokraties wordt, is als een omtrekkende beweging het parlementarisme ingevoerd.
Dan kan een man als Bongers met grof geschut komen. "De demokratie, waaraan men zich vrijwillig onderworpen heeft, eist discipline, d.w.z. onderwerping der minderheid aan de meerderheid, en staat vrijheid van kritiek toe, voorzovér deze de kracht der organisatie niet in enigszins belangrijke mate benadeelt. Wie anders meent, geeft daardoor blijk van anti-demokratiese, d.w.z. individualistiese karakteraanleg" (10). Heb ik mij vrijwillig aan die demokratie onderworpen (wie zei ook weer dat de gedachte van Rousseau heeft afgedaan?). Ook in de door Blondel 'autoritair' genoemde socialistiese staten wordt discipline vereist en is de minderheid aan de meerderheid onderworpen. In die zelfde staten is kritiek vrij te leveren, voorzover....
Wie anders meent is anti-kommunist! Geeft het citaat van Bongers goed weer hoe ver het kan zijn met de demokratie-gedachte, namelijk omgewerkt tot parlementarisme, levert het nog een andere paradoks op. Namelijk die waar de liberalist de demokratie wil gebruiken om zijn 'liberalisme' te laten bloeien. En ook hier wordt weer bedoeld het parlementarisme, dus de gelegenheid om te doen alsof de meerderheid regeert over de minderheid. Waar gaat het de liberalist om: persoonlijke

vrijheid, persoonlijke verantwoordelijkheid, partikulier ondernemerschap. De ondernemersfunktie kenmerkt zich door de elementen: bekwaamheid tot het geven van interne leiding, het voeren van onderhandelingen naar buiten, het dragen van kapitaalrisico.

WINST

Het intern leidinggeven en onderhandelen met mensen buiten de onderneming kan echter ook door niet-ondernemers geschieden. Dat is het hem juist. Het verschil private-/maatschappelijke eigendom der produktiemiddelen kan in de leidinggevende funktie vervagen. De vervaging zet zich door in het derde element. Het dragen van kapitaalrisico wordt gebracht onder 'spreiding van risico' (uit-

zetten van aandelen). Op het veld, waarin wordt geopereerd (vrije marktsituatie versus geleide markt situatie), na is er geen onderscheid tussen ondernemingen in 'demokratiese' dan wel sommige 'socialistiese' landen. Zelfs de autokratiese leiding is eender (met als mogelijke uitzondering Joegoslavië). Hoe liberaal in opvatting ook, de wortels zitten in het autoritarisme. En begrijpelijk, want het private ondernemersdom moet leiden tot winst voor de ondernemer zelf of de aandeelhouders van de onderneming (11). Bakoenin leert echter dat geen enkele diktatuur een ander doel kan hebben dan zichzelf te bestendigen. Deze gedachte is in ontkennende zin terug te vinden in een van de uitgangspunten van de westerse ekonomie: ekonomiese groei. De winst die een bedrijf oplevert moet mede gebruikt worden voor de ekspansie van het bedrijf, waardoor het zijn greep op de omgeving kan vergroten!

KONTRA-REVOLUTIONAIR

Na de bovenstaande omzwerving keren we weer bij één van onze vroegere uitgangspunten terug, de demokratie van Rousseau. Deze demokratie moest een direkte zijn, daarom zou hij alleen opgaan in kleine gemeenschappen. Bongers ziet dit uitlopen op louter willekeur. Bakoenin moet vanzelfsprekend ook niets hebben van het 'contrat social', wat volgens hem zal leiden tot de absolute overheersing van de staat. Lijkt het alsof Bongers' opvattingen in overeenstemming met die van Bakoenin zijn, het voorgaand geciteerde van Bongers leert echter hoe sterk deze op de 'demokratie' zat, en daarmee op de staat, die met behulp van een parlement de zaken voor ekonomies belanghebbenden regelt. Daarom zegt Bakoenin anders dan Bongers "De beperking, de ontkenning van ieders vrijheid uit naam van de vrijheid van allen of het gemeen recht -- dat is de staat. Waar de staat begint, eindigt de individuele vrijheid en omgekeerd". Bakoenin toont zich in Bongers' termen als 'anti-demokraat'. En terecht, omdat Bakoenin niets van de representatieve demokratie, die onder de term 'parlementarisme' de ekonomiese bevrijding van het volk tegenhoudt, moet hebben.

Zo heeft het denken over Blondel's schijntegenstelling autoritair/demokraties ons uiteindelijk gebracht bij de ratio van de burgerlijke maatschappij. Daar definieren handlangers van het systeem met instemming het algemeen belang in het partikulier belang. Het onderwerp leent zich zelfs voor een proefschrift (12). Samson kent dit partikuliere belang vanuit de ondernemingswijze produktie. Deze manier van produceren dient zo efficient te geschieden, dat die produktie winst oplevert. Deze handelswijze moet gericht zijn op een tegen de achtergrond van het algemeen belang verantwoorde winst. Ook hier doet zich weer de vervaging of versluiering voor, die op diverse plaatsen in het voorgaande 'paradoks' heette. Die paradoks trachtte Lenin voor

zich te gebruiken, als hij demokratie en diktatuur (van het proletariaat) tot 'het zelfde' konstrueert. Hiermee wil hij met 'mooie' dat van demokratie afstraalt vangen in het 'lelijke' begrip diktatuur. Proudhon en later Bakoenin doorzien bijvoorbaat deze truc van de verwerkelijkte demokratie, bovenal belichaamt in het parlementarisme, en ontmaskeren haar aktiviteiten als kontra-revolutionair. Voor Proudhon is de demokratie niets anders dan konstitutionele willekeur. Het hoeft niet meer vreemd aan te doen na zulke leringen dat Proudhon onder de drang van de liberalen (als hij naar Brussel heeft weten uit te wijken) uit België wordt gezet. "Ik behoor tot de partij van de arbeid tegenover die van het kapitaal en ik heb mijn hele leven gearbeid. En dat men het wete: van alle klaplopers die ik ken, is nog de ergste soort die der revolutionaire klaplopers. Ik wil noch regeren nog geregeerd worden", aldus Proudhon.

noten

Niet genoteerde, maar wel geraadpleegde werken zijn:
De socialisten, personen en stelsels, door mr.H.P.G.Quack
De geschiedenis van het socialisme, door Domela Nieuwenhuis
Over anarchisme, staat en diktatuur, door M.Bakoenin (Anarchistiese Uitgeverij)

In de tekst:

1) An introduction to comparative government, door J. Blondel (Weidenfeld and Nicolson,London,1969).

2) Verg. de ervaringen van Proudhon en Domela Nieuwenhuis. Zie hiervoor van de laatste bijv. zijn 'Het parlementarisme in zijn wezen en toepassing...'(p.19: "Geen slechter tribune om tot het volk te spreken dan die der Tweede Kamer.".).
3) Zie De As nr. 5 (Zelfbeheer).
4) Verg. bijv. A.Kaplan:"Consider that great myth of American liberalism, the socalled 'indipendent voter'" (p.7),in Individuality and the New Society (U.W.Press, 1970).
5) De staat als zuivere vorm des menscen, door mr.R.A.V. baron van Haersolte (diss., Tjeenk Willink, Zwolle,1946). Van Haersolte is momenteel hoogleraar wijsbegeerte aan de Erasmus Universiteit
6) Tussen beginsel en belang, door dr.T.P.van der Kooy (Zomer en Kennings,Wageningen,1955).
7) Socialistiese staatsvernieuwing,door dr.M.van der Goes van Naters (Van Loghum Slaterus,Arnhem,1937).
8) Nationalisme en cultuur, door R.Rocker (N.S.V.,Haarlem,1939).
9) Handboek van het Nederlands staatsrecht, door Van der Pot-Donner (Tjeenk Willink, Zwolle,1968).
10) Verspreide geschriften, door prof.mr.W.A.Bongers (A.O., Amsterdam,1950).
11) Tot welke absurditeiten dit aanleiding geeft is in De As no.7 (Energie) aan te treffen.
12) Openbaar bestuur en privaat ondernemingsbestuur, door dr.R.H.Samsom (diss.Samsom, Alphen a/d Rijn,1967).

de Communedagen van 1871 weer oplaaiden. Met het meerderheidsbeginsel was het volgens Marx mogelijk om de bourgeoisie te onttronen, maar het bleef een dubieus middel. Een principieele tegenstander van parlementarisme kan Marx – in tegenstelling tot Bakoenin – echter niet genoemd worden. Bakoenins afwijzen van algemeen kiesrecht, politieke partijen en parlement is genoegzaam bekend. De staat zou nooit een instrument kunnen zijn tot bevrijding van het volk. Zo voorspelt Bakoenin dat een demokratiese op het vrije kiesrecht van alle burgers gegrondveste staat de ontkenning van hun vrijheid zou kunnen inhouden. 'Een republikeinse, op algemeen kiesrecht gebaseerde staat zal zeer despoties kunnen zijn, meer zelfs dan een monarchale staat ...'.(4)
Zoals Arthur Lehning terecht stelt , wees Bakoenin de organisatie van de politieke partij van de hand omdat daarin de oligarchiese tendensen steeds aanwezig zijn. De verovering van de politieke macht en daarmee van de staat is immers per definitie het doel van iedere partij-organisatie.(5)
Na de dood van Marx werd de houding van zijn volgelingen ten opzichte van het algemeen kiesrecht allengs positiever. In 1891 maakte het onderdeel uit van het programma van Erfurt en op het kongres van Parijs in 1900 werd het zelfs een internationaal strijdpunt van de autoritaire vleugel van de socialistiese beweging.
De reformisten liepen daarna volledig vast in het parlementarisme, maar ook de marxistiese stroming bleek geen principieele opposant van 'de parlementaire weg naar het socialisme'.
De integratie van een belangrijk deel van de arbeidersbeweging (sociaal-demokraten) in het kapitalistiese bestel bereikte zijn voltooïng in de periode tussen de beide wereldoorlogen. De revolutiedreiging van 1918 sloeg de burgerij de schrik om het hart en spoedig werd algemeen kiesrecht verleend.
De 'verovering van het parlement' door de sociaal-demokraten liep uit op medeverantwoordelijkheid voor handhaving van de bestaande maatschappelijke verhoudingen waarbij nationalisatie en sociale wetgeving als 'socialistiese eisen' gepresenteerd werden.

AUTORITAIRE STAAT

Maar de burgerij gebruikte nog een andere strategie dan die van de integratie om een eventuele aanval op de kapitalistiese maatschappijstruktuur af te slaan. Een strategie, die hoe voor de hand liggend ook , door het reformisme volledig over het hoofd gezien werd.
Het parlement dat in de 19e en het begin van de 20e eeuw inderdaad tot op zekere hoogte een vertegenwoordigingsorgaan was geweest (zij het dan van de grote en kleine burgerij), werd in de periode 1919-1939 en vooral na 1945 inhoudelijk ontmanteld.
Of zoals Agnoli zegt: 'De

funktie van het parlement in deze tijd is zijn defunktionalisering.' (6). Dat proces van defunktionalisering van het parlement viel samen met het gewijzigde karakter van de staat.
Bleef het ingrijpen van de staat in de vorige eeuw beperkt tot een politionele taak (het neerslaan van opstanden en het verdedigen van het grondgebied) en vormde het ingrijpen in het produktie- en konsumptieproces een uitzondering, in de eerste decennia van deze eeuw ging de staat zich aktief bezighouden met de ekonomie. Deze nieuwe overheidsaktiviteiten hingen nauw samen met de ontwikkeling van de kapitalistiese produktiewijze. Het 19e eeuwse idee van een vrije marktekonomie werd noodgedwongen losgelaten, omdat de motor daarvan - het winstbeginsel - tot voortdurende overproduktie en daaruit voortvloeiende krises dreigde te leiden. Alleen de staat leek bij machte om door een politiek van regulering van produktie en konsumptie de kapitalistiese grondslagen van de maatschappij te behouden.
Sinds het einde van de vorige eeuw ging de staat zich dan ook in toenemende mate bezig houden met het indirekt vergroten van de konsumptiemogelijkheden, zowel in het binnenland als in het buitenland.
Leger, onderwijs en andere overheidsdiensten groeiden uit tot stabiele afzetmarkten voor de industrie. De kosten van deze instellingen werden als belastingen op de arbeidersklasse afgewenteld. Ook werd rechtstreeks in de produktie ingegrepen door de grondstoffenaanvoer veilig te stellen (imperialisme), door de infrastruktuur uit te breiden (aanleg van havens, spoorlijnen en wegen), door de investeringskosten van het bedrijfsleven te verminderen (door fiskale politiek, arbeiderswoningbouw, etc.) en onrendabele maar voor het bedrijfsleven als geheel noodzakelijke sektoren van handel en industrie in stand te houden (nationalisatie,subsidies).
Tenslotte werd tijdens de eerste wereldoorlog de grondslag gelegd voor een rechtstreeks ingrijpen in de konsumptie door goederendistributie.
De centrale plaats die de staat sinds het einde van de 19e eeuw in het produktie- en konsumptieproces gaat innemen, is van beslissende betekenis geweest voor de eerder genoemde karakterverandering: de liberale staat werd een autoritaire staat. (7)

'VOORLICHTING' AAN HET VOLK

De enorm gegroeide macht van de eksekutieve leidde tot verzelfstandiging van die macht. Door de vele taken die de staat op zich genomen had, werd een uitgebreid uitvoerend apparaat noodzakelijk. Zo ontstond een giganties onkontroleerbaar ambtenarenkorps, dat geen verantwoording schuldig is aan de bevolking (burokratie).
In dit groeiproces naar een autoritaire staat, die door de invoering van een aantal beschermende sociale maatregelen

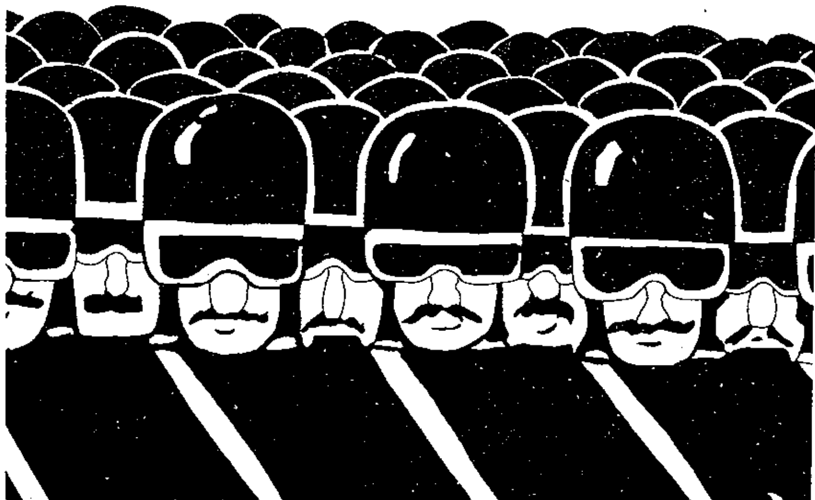
als bijv. gereglementeerde arbeidsduur zich én van de steun van het reformisme verzekerde én een sociaal imago kreëerde, was geen plaats meer voor parlement zoals dat in de periode van de liberale staat funktioneerde.
'De oorspronkelijke aan het parlement toegedachte funkties van openbare kontrole, vertegenwoordiging van het volk en wetgeving gingen verloren in de veranderde relatie van het parlement tot de staat, een proces dat door Agnoli aangeduid wordt met de verstatelijking van het parlement.'(8) Het parlement, in naam nog steeds een vertegenwoordiging van het volk, is geëvoleerd tot een verlengstuk van de eksekutieve. Een van de opvallende funkties van het huidige parlement is het openbaar maken van de regeringsmaatregelen; het parlement fungeert als uitvoerend orgaan van de staat in die zin dat het politieke richtlijnen van boven naar beneden transporteert. Het parlement is als het ware een departement gekozen ambtenaren, die zich bezighouden met 'voorlichting aan het volk. Die presentatie van de uitvoerende macht door het parlement lijkt gelegitimeerd door de parlementaire behandeling er van. Maar de machtsfunktie van het parlement is paradoksaal genoeg zijn machteloosheid. "De veranderde houding van de staat ten opzichte van de maatschappij laat geen ruimte meer over voor parlementaire kontrole. Terwille van de stabiliteit van het sisteem, wordt het overheidsbeleid tot steeds bredere terreinen van het maatschappelijk leven uitgebreid".

(8) De voorbereiding van dit overheidsbeleid vindt plaats in regeringskommissies (waarin lang niet altijd parlementariërs zijn opgenomen), adviesorganen en publiek rechtelijke lichamen.

KRUIMELWERK

Reijnders en Sijmons hebben bijvoorbeeld aangetoond hoe zwaar de belangen van voedselindustrie en boeren ('het groene front') bij het vast stellen van wettelijke regelingen ter bescherming van de konsument tellen. (9) Binnen het voor de bevolking ondoorzichtige (en dus onkontroleerbare) stelsel van departementale beleids- en studiekommissies die zich in dit geval met keuringsnormen voor voedsel bezighouden ligt het zwaartepunt niet bij Volksgezondheid, maar bij Landbouw, waar weer de producentenlobby overheerst.

Een belangrijk deel van het overheidsbeleid wordt voorbereid in publiek-rechtelijke lichamen als de bedrijfsschappen en vooral in de Sociaal-Ekonomiese Raad. Al deze beleidsinstellingen vallen onder de noemer van het korporatisme, dat zich parallel aan de funktieverandering van het parlement na 1919 en nog sterker na 1945 ontwikkeld heeft. Onder korporatisme verstaat men het staatkundig en maatschappelijk stelsel waarbij geregeerd wordt door middel van bedrijfstakgewijze instellingen (korporaties). De maatregelen van deze lichamen zijn vaak van bindende aard en het parlement komt bij een dergelijk beleid evenmin te pas als bij de grote hoeveelheid ministrieële beslui-

ten die over de bevolking wordt uitgestort.
Het is dan ook niet toevallig dat de wetgeving in de liberale staat geheel verschilde van de huidige. (10) De wetten in de liberale staat maakten het overheidsoptreden voorspelbaar voor de betrokken bourgeoisie omdat er een parlementair initiatief aan vooraf gegaan was.
In de autoritaire staat geven de wetten zeer globale richtlijnen aan, en delegeren vérstrekkende bevoegdheden aan de staat om bepaalde aangelegenheden uit te werken. De wet is daarom tegenwoordig meestal een raamwet, die de basis vormt voor de regelingen van de burokratie. Tegelijkertijd worden de wetten zodanig geformuleerd dat de staat niet zozeer gebonden is aan die wetten, maar integendeel een vrijbrief krijgt. Op wettelijke

STEUNFONDS

Hoewel de oplage van De As regelmatig stijgt, kunnen wij alleen door verhoging van het aantal abonnees een gezonde financiële basis bereiken.
Daarom vragen wij aan de kopers van losse nummers, stort ƒ 12,50 en wordt abonnee.
Daarom vragen wij aan alle lezers, interesseer vrienden, kennissen, buren, kollega's voor De As. Op aanvraag sturen wij een proefnummer.
Daarom vragen wij ook aan iedereen, stort een klein of groot bedrag in ons steunfonds.

bepalingen worden uitzonderingen toegelaten die in de praktijk regel zijn. (11) In dit verband is het simptomaties dat de indertijd ingestelde staatskommissie Cals-Donner tot vérgaande verkorting van de Grondwet adviseerde. In al deze voor-parlementaire ruimten wordt het beleid ofwel geheel ofwel bijna definitief bepaald. Veranderingen daarop kunnen door het parlement niet of nauwelijks worden aangebracht. Het parlement wordt doorlopend voor voldongen feiten gesteld, zodat het in het beslissingsproces geen rol van enige betekenis meer speelt. (12) Een voorbeeld hiervan vormt het beleid ten opzichte van de kernenergie. Toen in het voorjaar van 1973 door het parlement beslist werd dat Nederland moest deelnemen aan de bouw van een zgn. snelle kweekreaktor in Kalkar bleek de principebeslissing om in het SNR-300-eksperiment te participeren al in 1967 genomen te zijn. In de parlementaire debatten worden hooguit randproblemen aangesneden en de kern van het overheidsbeleid wordt niet aangetast door detailkorrekties, die het parlement aan wetsontwerpen toevoegt. Maar deze als overwinningen gepresenteerde kruimels van de regeringstafel ondersteunen het geloof in de demokratiese werking van het parlementaire stelsel.

"HERVORMINGEN"

Agnoli noemt de westerse demokratie een demokratie zonder demos (volk). Het parlement dient daarbij als filter: het selekteert de wensen van de bevolking, speelt ze door naar de eksekutieve, en maakt tenslotte de besluiten die in het belang van een maatschappelijke minderheid genomen worden, akseptabel voor de gehele bevolking. Met de opkomst van anti-autoritaire protesten in de jaren zestig, volstaat het parlement alléén niet meer om het overheidsbeleid geloofwaardig te doen zijn. Een nieuw middel als hoorzitting moet daarin verbetering brengen. Het is geen toeval dat juist in kringen van het partijpolitieke "centrum" zoveel bijval voor het instituut van de hearing te beluisteren valt. Het sluit immers aan op de kritiek die van die kant op de werking van het parlementaire stelsel ten beste gegeven wordt. In de hervormingsplannen van deze pragmatiese aanpassers proeft men de managementstechnieken van het bedrijfsleven. Maar hoewel distriktenstelsels, kiesdrempels en rechtstreekse verkiezing van de minister-president het huidige parlementaire stelsel natuurlijk inhoudelijk onveranderd laten, dragen dergelijke techniese wijzigingen ongetwijfeld bij tot een doelmatiger funktioneren van het parlement als public relations-afdeling van de staat. Op een wat andere manier werkt ook partijpolitiek "links" aan versteviging van de funktie van het parlement. "Links" verwart informatie met kontrole en dringt daarom voortdurend aan op ruimere motivatie van het overheidsbeleid. In dat kader passen de voorstellen van de in 1968 inge-

stelde kommissie 'Heroriëntatie overheidsvoorlichting' onder voorzitterschap van Biesheuvel om een informatieplicht voor de overheid in te stellen. Wekelijks komt de minister-president nu via het beeldscherm rechtstreeks vertellen wat de ministerraad heeft uitgebroed. Door de snelle verbreiding van de kommunikatietechniek (tv) raakt zelfs de informatieve funktie van het parlement wat achterhaald. Linkse parlementsleden die regelmatig een strrom van interpellaties en schriftelijke en mondelinge vragen over de bewindslieden uitstorten, voeren inmiddels een achterhoedegevecht en worden dan ook door een liberale krant als NRC-Handelsblad op de vingers getikt.(13)

VERHULLING

Was in de vorige eeuw de afstomping van de massa een noodzakelijke voorwaarde om het parlement te vrijwaren van volksinvloed, in deze eeuw is de gemanipuleerde onmondigheid van de bevolking de ideologiese noodzakelijkheid om het parlement te laten funktioneren. Of zoals Agnoli zegt: "De gemanipuleerde depolitisering van de massa is het noodzakelijk korrelaat van en de voorwaarde voor de machtspolitieke defunktionalisering van het parlement". Het parlement moet de maatschappelijke ongelijkheid deels verhullen en deels akseptabel maken. (Overigens is het parlementarisme niet het enige instrument om de ongelijkheid te verhullen. Het gehele strafrecht is evenzeer gebaseerd op dit beginsel. Iedere Nederlander is voor de wet gelijk, maar wetenschappelijk onderzoek - zoals dat van Provo-professor Buikhuizen - heeft al lang aangetoond dat de kans op kennismaking met de strafrechter nauw samenhangt met de maatschappelijke klasse waartoe men behoort. Desondanks worden op ogenschijnlijk overeenkomstige delikten gelijke sankties gelegd. Een week hechtenis en een boete van duizend gulden als bestraffing voor hetzelfde verkeersdelikt van bijv. een bankdirekteur en een bankbediende werkt in al zijn demokratiese schijn verhullend.)
Manipulatie en depolitisering zijn daarbij de sleutelwoorden. Politieke machtsuitoefening wordt voorgesteld als een technies-administratieve aangelegenheid, die alleen voor deskundigen is weggelegd (buro- en technokratie). Maatschappelijke ontevredenheid wordt in zoverre het parlement deze niet volledig kan absorberen, gedepolitiseerd in ongevaarlijke aktiviteiten als sport en rekreatie. De transformatie van de demokratie weerspiegelt zich ook in de depolitisering van de politieke partijen. Het zijn "volkspartijen" geworden, die pretenderen het "algemeen welzijn" te behartigen (Katholieke Volkspartij, Volkspartij voor Vrijheid en Democratie, de embryonale Progressieve Volkspartij). Vandaar ook dat de politieke partijen gepersonaliseerd zijn. De a-politieke persoon is in de plaats gekomen van het politiek programma: het haarstukje van Drees, het vest van Wiegel,

de haardracht van Andriessen en het ganzenbord van Van Duyn zijn simptomaties voor deze transformatie.

OLIGARCHIE

De voorspellingen van Bakoenin zijn een eeuw later inderdaad werkelijkheid geworden. We kennen een volksvertegenwoordiging, verkozen volgens evenredige vertegenwoordiging door alle volwassenen. Maar het algemeen kiesrecht heeft geen zeggenschap gebracht. Sinds in Nederland de stemplicht is afgeschaft, neemt het aantal van diegenen die naar de stembus gaan voortdurend af en zelfs velen van hen geloven eigenlijk niet meer dat in het parlement hun belang verdedigd wordt. De aangroeiende schare buitenparlementair opererende aktiegroepen vormen het komplement van die ontwikkeling. De wet van de verminderde meeropbrengsten geldt ook onverkort voor het stelsel van parlementaire vertegenwoordiging. Hoe meer er aan studiekommissies en fraktiemedewerkers ingestopt wordt des te armzaliger lijken de resultaten die de parlementariërs de kiezers voorschotelen. Natuurlijk is dat niet in het minst te danken aan de uit zijn krachten gegroeide partijpolitieke dierentuin. Nieuwe politieke partijen blijken meestal doodgeboren kinderen, omdat hun maatschappelijke betekenis inmiddels al achterhaald is. (Een fraai voorbeeld daarvan levert de partij van Drees Jr. DS '70 had als 'overloop' moeten fungeren voor het uit de PvdA gebarsten middenkader. Maar de middengroepen hebben in Wiegels tot 'volkse' partij omgetoverde VVD een veel aantrekkelijker tehuis gevonden.) De politieke partij met zijn verkiezingsakkoorden en stemdwang is een autoritair instituut waarin een handvol beroepsbestuurders de dienst uitmaakt. Het partijwezen, al door Bakoenin bestreden, gehoorzaamt immers aan wat door de Italiaans-Duitse socioloog Roberto Michels als 'de ijzeren wet van de oligarchie' gekatalogiseerd is. (14) Steunend op zijn ervaringen in de sociaal -demokratiese partijen toonde hij aan dat het parlementaire stelsel in technies opzicht te kort schiet om demokraties te kunnen zijn. Een minderheid in de partijen bepaalt het politiek beleid, waarop geen direkte kontrolle van de bevolking mogelijk is.

De Telegraaf en Algemeen Dagblad konfronteren hun lezers bijna dagelijks met de uitwassen daarvan en bij 'rechts' leeft dan ook de mening dat de parlementaire dokterandussen -de 'progressieve' in het bijzonder - erg veel verdienen met weinig werken. Paradoksaal versterkt deze frekwent gehanteerde suggestie indirekt tóch de opvatting dat het parlementaire stelsel als metode demokraties is. Het merendeel van de parlementariërs vertegenwoordigt volgens 'rechts' niet de opvattingen die onder de bevolking leven en tot op zekere hoogte (kriminaliteit, ontwikkelingshulp en gastarbeid) is die kritiek zelfs terecht. 'Rechts' wil minder parlementaire 'bemoeizucht' als de belangen van het bedrijfsleven

ermee gemoeid zijn. Het geldelijke gewin van Veronica wordt verheven tot vrijheid van meningsuiting, maar van de VPRO is die zelfde vrije meningsuiting kwetsend.
Alle kritiek van 'rechts' op de volksvertegenwoordiging loopt parallel met de roep om 'law and order'. Het fascistoide ideaal van de 'sterke man' die orde schept in de parlementaire chaos is een verlengstuk van de al bestaande kapitalistiese ordening of zoals Marcuse zegt: 'De charismatiese-autoritaire leidersgedachte is al gepreformeerd in de liberalistiese verheerlijking van de geniale ekonomiese leider, de geboren chef.' (15)
Het maatschappelijk en ideologies proces waarin demokratiese staatsinrichtingen, partijen en teorieën zodanig worden omgevormd dat hun formele instandhouding steeds meer de voorwaarde wordt voor het in toenemende mate ongekontroleerd verlopen van de politieke wilsvorming buiten het parlement om, noemt Agnoli involutie.
Maar uit dergelijke kritiek van 'rechts' blijkt dat deze involutietendens in de westerse demokratie niet altijd vlekkeloos verloopt.

noten

(1) Max Nettlau, Der Vorfruling der Anarchie.
(2) Pierre Joseph Proudhon, Idée générale de la révolution au XIXe siècle.
(3) Vgl. Karl Marx, De 18e Brumaire van Louis Bonaparte; Karl Marx, De Burgeroorlog in Frankrijk.
(4) Michael Bakoenin, Over anarchisme, staat en diktatuur.
(5) Arthur Lehning, inleiding bij (4).
(6) Johannes Agnoli, De transformatie van de demokratie.
(7) Vgl. Hans Ramaer, Staat en monopoliekapitalisme.
(8) SUN-uitgave, Nota Veringa (De grenzen aan de demokratisering).
(9) Lucas Reijnders, Rob Sijmons e.a., Voedsel in Nederland.
(10) Vgl. Arnout Willems, De staat in het fascisme en het monopoliekapitalisme (in TEW 3-4/1971).
(11) Vgl. Thom Holterman, Juridiese sleutelaars aan levenssferen (in De As 6/1973).
(12) De uitschakeling van het parlement heeft voor Nederland met de aanvaarding van de Machtigingswet ongekende vormen aangenomen. Middels deze dwangwet heeft de regering Den Uyl zoals bekend onder meer de lonen bevroren om de winsten van de grote ondernemingen te beschermen.
(13) NRC-Handelsblad van 7 maart 1974, waarin gesteld wordt dat inperking van vragen, interpellaties, moties en interrupties de werking van de parlementaire demokratie ten goede zou komen.
(14) Roberto Michels, Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratie.
(15) Herbert Marcuse, De strijd tegen het liberalisme in de totalitaire staatsopvatting.

hoe demokraties is 'n SCHOOL PARLEMENT eigenlijk?

simon radius

Binnenkort zal in de gemeenteraad van Amsterdam de 'ontwerp verordening voortgezet onderwijs' worden behandeld. Het gaat om de invoering van een nieuw reglement voor alle gemeentescholen, een zelfde ongeveer waarmee o.a. de gemeente Utrecht al anderhalf jaar ervaring heeft, waarbij wat dan heet 'de interne demokratisering' van de scholen geregeld wordt.
Elke gemeenteschool/scholengemeenschap voor voortgezet onderwijs moet dan een leerlingenraad en kan eventueel een schoolparlement (nu 'kommissie schooloverleg' geheten) hebben. Deze van bovenaf opgelegde demokratisering, tesamen met de traditioneel anti-parlementaire opstelling van het anarchisme, maken dat ik een paar kanttekeningen bij dit voorontwerp wil plaatsen.
Beoogt het reglement de leerlingen werkelijk invloed te geven op de situatie waarin zij op school bezig zijn. Speelt er een visie op demokratie in

door, die gedragen wordt door het besef dat leraren, ouders en leerlingen op voet van gelijkwaardigheid de diverse problemen, die zich in de gezamenlijke leef- en werksituatie voordoen, gaan oplossen? Of wordt de schijn van inspraak gevestigd terwijl in feite alles bij het oude blijft ? Wordt het uitoefenen van echte invloed misschien juist moeilijker gemaakt?

VERANTWOORDELIJKHEID

De voorbereidingsfase beloofde al niet veel goeds; het in zeer ambtelijke stijl geredigeerde en dus voor een scholier onleesbare stuk , is door een aantal gemeente-ambtenaren opgesteld. Leraren of leerlingen zijn er niet aan te pas gekomen. Medio 1973 kregen alle bedoelde scholen het ontwerp toegestuurd met het verzoek hierover te diskussieeren en eventuele veranderingen aan de wethouder van onderwijs voor te stellen.
Het tijdstip was erg ongunstig (vakanties en eksamens). Van een grootscheepse diskussie is geen sprake geweest. Het ontwerp laat ook eigenlijk geen fundamentele veranderingen toe.
Het reglement onderscheidt de volgende groepen: de schoolleiding (direkteur en onderdirekteuren), de leraren, het niet-onderwijzend personeel (concierge, amanuensis), de leerlingen en de ouders.
Alle leraren en de schoolleiding vormen de lerarenvergadering; voorzitter is de direkteur. De lerarenvergadering kan een lerarenraad benoemen, bestaande uit ten hoogste een vijfde deel van de leraren. Maar noodzakelijk is dit niet.
Alle leerlingen vormen tesamen de leerlingenvergadering, die één keer (!) per jaar bij elkaar komt om een voorzitter te kiezen en eventueel een leerlingenraad van 10 tot 30 leerlingen. Maar ook dit behoeft niet.
De schoolorganisatie kent dus de volgende schoolorganen: de schoolleiding, de lerarenvergadering met al of niet een lerarenraad, de lerarenvergadering met al of niet een lerarenraad, de leerlingenvergadering met al of niet een leerlingenraad, de beambtenraad en de ouderkommissie. Wanneer één of meer schoolorganen dit willen, wordt - door de schoolleiding - de 'kommissie schooloverleg' ingesteld. Deze bestaat uit 16 leden, waarvan de helft moet bestaan uit leerlingen en ouders. Verder zijn vertegenwoordigd: de schoolleiding, de leraren en de beambtenraad. De kommissie kiest zelf een voorzitter. Kennelijk is de vertegenwoordiging al zo getrapt dat men het risiko best aandurft dat iemand anders dan de direkteur voorzitter wordt.
De term "schoolparlement" wordt in het reglement niet meer gebruikt. Daarvoor in de plaats komt deze kommissie. Zo te zien is er dus volop gelegenheid voor ieder om z'n mening over welk voorstel van wie dan ook, ten beste te geven. Maar het eerste artikel van het eerste hoofdstuk stelt al direkt vast dat de eindverantwoordelijkheid voor de gang van zaken in de school bij de direkteur berust. Hij is wel gehouden om overleg te plegen met zijn onderdirekteuren, maar als dit overleg niets uithaalt, neemt de direkteur zelf de

beslissing. Er is geen enkel orgaan in de schoolorganisatie dat deze beslissing ongedaan kan maken, behalve dan dat een schoolorgaan zich - na de schoolleiding hiervan in kennis gesteld te hebben- tot de gemeenteraad of B&W kan wenden.
De gemeenteraad heeft een kommissie van beroep in onderwijszaken ingesteld.
Het reglement dat van elk der groepen de rechten en plichten opsomt, kent ook nog een eksperimenteerartikel: de kommissie schooloverleg kan B&W vragen of de school voor een bepaalde tijd op bepaalde wijze mag eksperimenteren.
Welke bevoegdheden hebben nu de verschillende raden? Daarbij springen drie dingen in het oog:
-zij helpen de schoolleiding bij de gang van zaken op school en hebben een adviserende bevoegdheid;
-wanneer 2/3 van de lerarenvergadering niet akkoord gaat met een besluit van de lerarenraad, gaat het voorstel niet door; hetzelfde geldt voor de leerlingenvergadering/leerlingenraad.
-geen van de raden of andere schoolorganen mag zich zonder meer tot de gemeenteraad of B&W wenden.Ze moeten dit intern bekend maken.
Voorts valt op dat de leerlingenafvaardiging niet aanwezig kan zijn bij de lerarenvergadering, dat de leerlingenraad niet bijgewoond kan worden door buitenstaanders, dat er geen kontrolemogelijkheden zijn voor de leerlingen t.a.v. de werkwijze van de door hen gekozen vertegenwoordigers en dat de kommissie schooloverleg - het enige orgaan dat niet rechtstreeks gekozen wordt - het enige platform is waar enkele vertegenwoordigers van de diverse schoolorganen elkaar kunnen ontmoeten.

SCHIJNDEMOKRATIE

Feitelijk ligt de beslissingsbevoegdheid bij één man, de direkteur. Hetgeen altijd al zo was. Maar dit groots opgezette sisteem van inspraak leidt door de er omheen gebouwde 'veiligheidsmaatregelen' tot een nog sterker autoritaire positie van de direkteur. Het hele geval is een grote zoethouder.
Dit sisteem van schijndemokratie dient waarschijnlijk om de eventuele onrust op de scholen op te vangen. Het reglement legt , na tientallen aksiejaren, een vorm van verlicht despotisme vast.
En hoewel de ervaring met een soortgelijk reglement in Utrecht, waar men nog wel vastgehouden heeft aan de term schoolparlement, al ieder duidelijk heeft gemaakt dat de voorstellen van de leerlingen zelden serieus genomen worden en dat wat de leerlingen betreft de leerlingenraad maar het beste opgedoekt kan worden, zal dit voor de Amsterdamse gemeenteraad waarschijnlijk geen voldoende grond zijn om het ontwerp fundamenteel te wijzigen.
Voor werkelijke medebeslissing van de leerlingen zullen we dus voorlopig wel moeten blijven strijden.
Dat is dan ook waartoe het aksiekomité "Even aftikken... en gelijk weer verder gaan" in haar voortreffelijke stuk - Krijgen leerlingen echt iets

te zeggen op school? - oproept. (In dit aksiekomité werken samen: kabouters, kritiese leraren Amsterdam, onderwijswinkel Amsterdam, SOF en onderwijsgroepen van PSP en PPR. Adres: Kloveniersburgwal 61, Amsterdam (020 - 65417)
Een dergelijk reglement dat de inspraak van bovenaf regelt en in feite de permanente diskussie van onderop over de dagelijkse gang van zaken in de school onmogelijk maakt - de officieel toegestane diskussie is immers geheel binnen een bestuurlijk model gestroomlijnd - laat weer eens goed zien dat weinig zin heeft je druk te maken binnen een dergelijke inspraakstruktuur. De diverse groeperingen binnen de school worden eenvoudigweg niet als gelijkwaardige partners gezien: in feite is alleen het bevoegd gezag van waarde, de gemeentelijke of landelijke overheid. Deze droppen een stukje van hun gezag naar de schooldirekteur. Op deze hierarchiese struktuur loopt alle werkelijke demokratisering stuk.
Het gebruik-maken van deze aangeboden inspraakprocedures werkt bovendien zeer bestendigend: de diskussie in de vertegenwoordigende lichamen maken dat veel stoom afgeblazen kan worden en neemt dus een stuk onrust weg die produktief gebruikt zou kunnen worden om de centrale leiding onder druk te zetten.
De brochure van het eerder genoemde aksiekomité noemt een groot aantal veranderingen, waar nu en in de toekomst aan gewerkt moet worden. Tot de doeleinden die bereikt moeten worden, kunnen we bijv. rekenen:

- In de schoolkrant moet iedere groepering zijn eigen mening kunnen geven zonder angst voor reperkussies.
- Ingrijpende besluiten (bijv. verwijdering van school) moeten zoveel mogelijk door de kommissie schooloverleg worden genomen en niet door de schoolleiding.
- Er moet een platform geschapen worden voor de permanente diskussie over het beslissingsrecht van de leerlingen (met als konkrete aangrijpingspunten bijv. de invoering van projektonderwijs, idem van nieuwe vakken, het afschaffen van straf, samenstelling van een eigen vakkenpakket, etc).
- Op alle fronten moet geijverd worden voor decentralisatie van de onderwijsorganisatie, voor het bevorderen van de autonomie van de school en kleine scholengemeenschappen, voor het afschaffen van eindeksamens en diplomabarrière, voor het opheffen van beroepenklassifikatie op basis van het inkomen.

Vele voorstellen gaan verder dan de wijziging van een schoolreglement en richten zich op verandering van de centrale onderwijswetgeving zelf. Daartoe zal de kracht van velen gebundeld moeten worden en wel gedurende lange tijd; de tijd die nodig is om de schijndemokratie van bestuurlijke kaders te veranderen in echte radendemokratiëen.
(Vgl. ook Nieuwsbrief van het Socialisties Onderwijs Front (SOF) van januari 1972, blz. 30.)

HET ORGANISATIE MODEL VAN DE HONINGRAAT

•arthur mendes-george•

Veel lieden hebben zich vooral in de afgelopen jaren anarchist genoemd, terwijl zij toch heulden met de een of andere vorm van parlementair sisteem. Zij vormden partijen, namen plaats in vertegenwoordigende lichamen, waarin zij – in plaats van met hun aanwezigheid het hele boeltje te versjteren – hetzelfde air aannamen als de heren van de 'gevestigde' partijen, die altijd zeggen dat ze bezig zijn tot Nut van het Algemeen.
Dat er anarchisten zijn, die er heel anders over denken, leest u in andere artikelen in dit nummer. Ikzelf wil er wel voor uitkomen, dat ik in het vertegenwoordigende sisteem geen enkel heil zie, dat ik het géén demokraties

funksjonerende organisatievorm vind, dat ik elke maatregel die eruit voortkomt als een aantasting van mijn zelfbeschikkingsrecht ervaar, waarbij ik me alleen neerleg omdat ik de tijd nog niet gekomen acht om afscheid van het leven te nemen.
Bij iedere wet, overeenkomst, regeling of wat ook die door de zogeheten 'volksvertegenwoordiging' goedgekeurd wordt, heb ik van tevoren al het gevoel dat ik nee gezegd zou hebben als mijn mening werkelijk gevraagd was. Ik krijg dan ook nooit de indruk dat de getroffen maatregel mijn belang werkelijk dient, erger, ik heb altijd de overtuiging dat zo'n maatregel ook het belang van m'n medeburgers niet dient; nóg erger: dit sisteem zal het werkelijke belang van mijn medeburgers noodzakelijkerwijs niet kúnnen dienen. En dan ga ik nog voorbij aan het staatrechtelijke feit, dat het parlement als zodanig ook alleen maar een volksvertegenwoordiging is, een vertegenwoordiging uit het volk, die bij het regeren mag toezien, maar die niet echt regeert, dit ook niet mág en niet kán.
Ik zie niets in het parlementaire stelsel, en ik werk er met m'n stem niet aan mee. De kleinste buitenparlementaire aktiviteit vind ik al belangrijker dan de grootste parlementaire aksie, waar alle dagbladen dagenlang vol van staan. De beste parlementarier doet niets anders dan een beetje bijschaven aan de regels die door de werkelijke heersers worden opgesteld; en deze echte heersers zitten ook niet achter de regeringstafels.
De ellende van praten en schrijven over anarchisme en aanverwante zaken is, dat je altijd met alternatieven moet komen aandragen, verder dat je die alternatieven alleen maar in grote lijnen kunt schetsen, omdat ze in opzet en werkwijze volkomen verschillen van onze hedendaagse situaatsie. De tegenstanders verwijten je dan dat je aan utopisme doet, omdat je niet met uitgewerkte plannen kunt komen, niet kunt vertellen wat er in een bepaalde detail-situaatsie gedaan 'moet' worden 'om de zaak te regelen'.
Een van de moeilijkste kanten van het bespreken van anarchistiese alternatieven is het bijbrengen van het begrip dat wat in het algemeen als zwakte wordt gezien, juist de kracht van de organisatie uitmaakt.

MACHT

Er moeten in elk maatschappelijk bestel natuurlijk oplossingen worden gevonden voor talloze problemen, overeenkomsten dienen te worden gemaakt, regelingen getroffen. In onze hedendaagse maatschappij kan dat nooit in volledige vrijheid gebeuren, omdat altijd een der partijen méér macht heeft dan de ander, daardoor de ander kan dwingen te doen wat die ander eigenlijk niet echt wil, niet rechtvaardig of eerlijk vindt. Op het belangrijkste maatschappelijke gebied, het eko-

nomies gebied, heeft de bezitter van de produksiemiddelen het altijd voor het zeggen. Het Energie-nummer van De As levert stapels bewijzen voor deze stelling, dacht ik. Op elk ander terrein van het maatschappelijk leven is het wederom de macht die de ene mens/groep mensen kan uitoefenen over de andere mens/ groep die bepalend is voor de gang van zaken. Dat macht niet gelijk staat met kennis of inzicht-in-zaken is, op welk gebied dan ook, met honderden voorbeelden aan te tonen. Op ekonomies gebied, op maatschappelijk gebied, op sosjaal gebied, overheidsgebied, overal zien we keer op keer hoe macht gepaard aan onkunde en gebrek aan inzicht zaken en situaatsies naar de bliksem helpt, vaak ten koste van kapitalen aan geld en arbeid maar ook ten koste van het levensgeluk van ontelbare mensen.
Tegenover de druk van de macht heeft de onderdaan, de knecht, de machteloze maar één verweer. Hij saboteert, hij verziekt, versjteert zijn eigen situaatsie en die van anderen, heeft het te druk om dingen te doen (die hem niet aanstaan) wordt ziek, stort in, krijgt managerziekte -- zolang als maar niemand in de gaten heeft dat het uit protest is. In dit opzicht heeft de een het makkelijker dan de ander: sommige underdogs helpen elkaar stilzwijgend, soms letten hele groepen mensen argwanend op elke handeling van elke ander, klaar om van elke afwijking persoonlijk voordeel te behalen; het zoeken van beschermers, het kiezen van proteezjees zijn allebei uitingen van machtsbevestiging en onzekerheid tegelijkertijd.
De ekonomiese macht- en onmachtverhouding heeft zijn gelijke in de menselijke sfeer. Vooral gezins- en opvoedingsverhoudingen worden bepaald door otoriteit (in de slechte zin) en macht. Omdat ook deze otoriteit bijna nooit berust op menselijke superioriteit in de ware zin (het beter kunnen/beter inzicht hebben) worden kind en jongere vanaf het prille begin geperst in het sisteem van gehoorzamen-uit-angst en revanche-nemen-als-je-kunt. Beiden de slechtste vormen van machtsuitoefening, nl. die waarbij echt menselijk respekt op geen enkele manier betrokken is; alleen de brute overmacht telt.

Wie met opgroeiende jongeren te maken krijgt, ziet vaak hetzelfde patroon: er is onenigheid thuis, de jongere rebelleert tegen de als oneerlijk gevoelde (over)macht van de ouders, vader of moeder zeggen: -als het je niet bevalt, sodemieter je maar op!- het kind voegt de daad bij het bevel, vertrekt naar een vriend of vriendin, logeert daar, en als vader hoort waar z'n nazaat zich bevindt, stuurt hij de kinderpolitie en laat hem of haar terughalen. En de volgende keer als hij weer de tijd gekomen vindt om uit te roepen: sodemieter maar op als het je niet bevalt--zitten wel alle deuren en ramen goed op slot! Werkelijk, ergere vormen van otoritaire chantage dan in de

gezinsverhoudingen zijn nauwelijks denkbaar.

GEEN SCHEMA

Het is duidelijk dat al deze faktoren er nu niet bepaald toe bijdragen om ons geschikt te maken voor niet-otoritaire samenwerkingsvormen, en toch zijn het nu juist deze vormen die de enige uitweg zijn uit het huidige sisteem en waarop het samenwerkingsverband volgens de anarchistiese gedachte gebouwd is.
In deze nieuwe samenwerkingsvorm betekent macht alleen maar: de opdracht van de groep; je funksie houdt ogenblikkelijk op als de groep vindt dat het werk niet goed gedaan is, ofwel als je zelf vindt dat de kritiek op je werk te groot is, en je je daarom ongeschikt voelt. Het betekent dat elk voorstel geargumenteerd op tafel moet komen en verdedigd worden, het betekent ook dat de indiener van een goed voorstel moet kunnen gedogen dat het van tafel wordt geveegd en vervangen door een slechter, het betekent dat hij dan niet gaat zeggen: -- als jullie mijn voorstel niet aannemen stap ik uit de groep --. De nieuwe samenwerkingsvorm houdt in, dat er geen 'bestuur' (of, zo men wil: 'revolutionaire voorhoede') meer is die een rooster van dienst en maatregel opstelt wat door een zwijgende massa wordt goedgevonden (bij gebrek aan beter). Ik heb met de voorgaande alinea's duidelijk willen maken hoe moeilijk dat is; in het nummer Zelfbeheer (zie De As no.5, pag. 26 e.v.) heb ik de problemen met een paar praktijkvoorbeelden toegelicht.
De anarchisten hebben dit altijd begrepen, vandaar dat men altijd weigerde schema's voor de toekomst op te stellen. Er is altijd gezegd: op het moment dat de mensen de noodzaak inzien, moeten ze zelf samen de werkwijze vaststellen. Hoe die manier van werken precies zal zijn, zal, denk ik voor een belangrijk deel afhangen van de weerstanden die de voorafgaande otoritaire periode bij de mensen heeft opgeroepen. Het is ook daarom zo zinloos hier te gaan vaststellen hoe men alles zal moeten gaan doen. Het zal duidelijk een kwestie van vallen en opstaan zijn.
Wat we wèl nu al kunnen aangeven zijn een paar grote lijnen, een paar absoluut te vermijden bezwaren. Waar ik ook nog naar zou willen kijken is wát van het 'nieuwe werken' er in de hedendaagse praktijk misschien al te verwerkelijken valt.
In het Syndikalisme-nummer van De As (no.1, pag.40 e.v.) heb ik het reeds uitvoerig gehad over de bedrijfsorganisatie, en tevens, omdat beiden naar mijn mening nauw met elkaar samenhangen, de mogelijkheid van konsumentenraden aangegeven. In no.5 (zie boven) sprak ik over de -- vooral persoonlijke -- problematiek binnen de horizontale -struktuur-vandaag. In dit artikel kan ik dus allereerst een aantal punten op een rijtje zetten.
In de nieuwe organisatievorm spreken en beslissen de mensen over het probleem waar

zij mee te maken hebben en dat zij kennen. De verdeling in bedrijfs- en/of konsumentenraden is dus zo beperkt ofwel uitgebreid, als men onderdelen aan de problematiek vindt. Hij is tevens afhankelijk van het totale aantal mensen dat erbij betrokken is: wanneer een groep van 5 mensen een werk moet opknappen dat uit 9 onderdelen bestaat, vormt men natuurlijk geen 9 raden! De kleine groep is dan immers van de gehele problematiek op de hoogte, kan erover oordelen en beslissen.

Er zijn natuurlijk verschillen in organisatievorm: bijvoorbeeld zullen landbouwers zich anders moeten organiseren dan de werkers in een koekfabriek. Maar op één punt zullen beide organisaties het eens zijn: er zal verbouwd/gefabriseerd gaan worden wat nodig is, waar behoefte aan is. Vaarwel dus de honderden verschillende uitvoerinkjes en modelletjes van hetzelfde produkt, het merk- en merkloze artikel van dezelfde kwaliteit maar verschillend in jasje en prijs. Een enorme arbeidsbe-

DE AS NR. 9/10

De afleveringen 9 en 10 van De As zullen gekombineerd verschijnen . Dit dubbelnummer zal gewijd zijn aan 'onderwijs, opvoeding & vorming'.
De As 9/10 verschijnt medio juli.

sparing treedt hiermee op, en daarmee wordt dan een prakties bezwaar weggenomen dat dikwijls tegen de (federatieve) raden-organisatie wordt opgeworpen: dat het te tijdrovend is. De arbeidsbesparing door de vereenvoudigde produktie maakt die tijd vrij. Het element tijd is trouwens maar een denkbeeldig bezwaar: de tijd die immers in het hedendaagse produksieproses aan de lopende band zo nodig moet worden bespaard wordt op een ander nivo door de managerkaste in urenlang gezwam vrijelijk verkwist!

FEDERALISME

Wie van de basisgroep op plaatselijk nivo wil komen tot landelijke of kontinentale samenwerking zal vele eksterne kontakten moeten opbouwen. Hoe dit het beste kan gebeuren wordt duidelijk aan degene die de opbouw van de honigraat vergelijkt met die van het spinneweb. Het laatste vormt het schema van de hedendaagse organisatie; alle beslissings- en organisatielijnen komen samen in één punt (centralisme). Volgens de opbouw van de honingraat ontbreekt dit centrale punt (federalisme). Wie het netwerk van de honingraat in gedachten uitspreidt over het gehele ekonomiese leven, kan daar twee soorten verbindingslijnen intekenen: die van de kontakten op hetzelfde plan, en die van de kontakten op een ander plan, waar koordinerend moet worden gewerkt in groter verband.*)
Liever dan met de organisatie van de arbeid, waarover al veel geschreven is, houd ik mij nog even bezig met de organisatie van de verbruikers. Alle produsenten zijn ook konsument, maar er zijn massa's konsumenten die niet, of slechts zijdelings, in het produksiproses zitten. Aan het ontvangende eind van de ekonomiese keten, kunnen zij aan produksie en beheer duidelijk richting geven.
Hoe organiseer je konsumenten ? Op drie gebieden, denk ik: als verbruikers, als bewoners en als ouders/opvoeders. In alle drie de gevallen zullen ze op het betreffende gebied bijeen moeten komen, in groepen die zullen verschillen naar gelang van de leefsituaatsie waarin men zich bevindt. Het is gemakkelijk om de kommune als de sosjaal en opvoedkundig beste leefgemeenschap voor te stellen,maar we moeten er rekening mee houden dat grote groepen mensen ook na een omwenteling nog lange tijd zullen leven ongeveer zoals ze nu doen. Je zal dus moeten beginnen met alle bewoners van bv. een flat-étazje,

en vertegenwoordigers hiervan samenbundelen tot een flatraad. In oude woonwijken is misschien de straat de beste kleine groep om mee te beginnen, ofwel elk huizenblok in die (lange) straat. De basisgroep zal moeten beginnen met het opstellen van een behoeftenpakket, dit moeten toetsen aan de verlangens van de andere groepen en zo moeten komen tot een behoeftenpakket voor een hele buurt. Buurten kunnen in buurt- of wijkraad de gemeenschappelijke eisen en verlangens koordineren en kontakten leggen met soortgelijke organisaties elders in de stad. Dit alles kan reeds nu beginnen; samenwerkende buurtraden kunnen reeds nu onwillige bedrijven en bestuurderen onder druk zetten voor hun eisen, en als aksiegroep aan deze eisen kracht bijzetten.
Laten we niet vergeten dat een massale konsumentenaksie uiteindelijk offisjeel een eind heeft gemaakt aan de import van bloedkoffie uit Angola; maar daarnaast moeten we bedenken dat de Amsterdamse metro de Nieuwmarktbuurt zal gaan doorkruisen ondanks het felle verzet van deze buurt. Wanneer we bedenken dat het buurtverzet in Rotterdam tegen de uitverkoop van oude panden aan vreemdelingen geleid heeft tot diskriminerende maatregelen tegen de vreemdelingen inplaats van tot aksie tegen de huiseigenaren komen we tot de slotsom dat aksies in het heden met zorg moeten worden gepland, dat tegenstand en gevolgen nauwkeurig moeten worden gepeild.
Op het plan van de verzorging is een suksesvoller samenwerking mogelijk. Kresjes is een doodgepraat begrip, maar toch is het nuttig iets te doen aan de toestand, dat hele straten lang in elk huis één vrouw dag in dag uit zit opgescheept met één twee zuigelingen of kleuters, waardoor ze van veel kontakten en mogelijkheden tot zinnige ontwikkeling verstoken is. Wanneer dit zou zijn aangepakt en bevredigend geregeld, zou men kunnen gaan werken aan een probleem als boodschappen-doen, nu vaak het enige uitje voor de van kontakt verstoken huisvrouw.

Tegelijkertijd kan men zich als huurders en straat- of flatbewoners intensiever gaan bezighouden met de woonomstandigheden zoals die ons allen zijn opgedrongen worden; zo is bijv. de huuraksie van de Bijlmerbewoners een toe te juichen ontwikkeling. Het jaar 01 van de nieuwe maatschappij is nog ver weg, maar het komt onweerstaanbaar naderbij. We moeten ons erop voorbereiden! Als As-lezers iets willen organiseren in bovenstaande richting, en daarover gaan praten, komt ondergetekende graag meepraten.

---

*) Voor wie het niet zelf bedenken kan, er is een boekje: 'LE MONDE NOUVEAU-son plan, sa constitution, son fonctionnement! Pierre Besnard heeft er alles in gezet, kompleet met organisatieschema's!

OVER STAAT EN PARLEMENT

·MICHAEL BAKOENIN·

'De volksvertegenwoordiging is slechts een fiktie. In werkelijkheid worden de volksmassa's door een handvol geprivelegeerde individuen geregeerd, die door een op een verkiezingsdag bijeengetrommelde kudde verkozen,of beter, zelfs niet verkozen wordt. Nooit zullen de op deze wijze geregeerde massa's weten waarom of wie zij kiezen.
Op deze denkbeeldige en abstrakte uitdrukking van een zogenaamd algemene wens en gedachte van het volk - waarvan het werkelijke volk geen enkele voorstelling heeft - , is zowel de teorie over de staat als ook die over de revolutionaire diktatuur gebaseerd.
Tussen de revolutionaire diktatuur en het staatsgebinsel is slechts uiterlijk onderscheid. In werkelijkheid willen beide hetzelfde: de overheersing van een meerderheid door een minderheid uit naam van de als een

aksioma gestelde domheid van de eersten en de hogere intelligentie van de laatsten. Daarom zijn beide in even sterke mate reaktionair. Het resultaat is voortdurende bevriezing van de politieke en ekonomiese voorrechten van de heersende minderheid en de politieke en ekonomiese slavernij van het volk."
(uit: Etatisme en anarchie)

'Evenals voorheen de vertegenwoordigers van het goddelijk verstand en gezag, de Kerk en priesters, zich te openlijk verbonden hadden met de ekonomiese uitbuiting van de massa, wat ook de voornaamste oorzaak van hun ondergang was, hebben ook in onze dagen de vertegenwoordigers van het menselijk verstand en gezag, de Staat, de geleerden en de verlichte klasse zich te openlijk verenigd met hetzelfde werk van wrede en onrechtvaardige uitbuiting, om nog de geringste zedelijke kracht te kunnen hebben bewaard.
Zij werden veroordeeld door hun eigen geweten, gevoelen zich ontmaskerd en kunnen tegen de verachting waarvan ze overtuigd zijn dat ze die al te zeer verdienen, slechts hun toevlucht nemen tot het ruwe argument van het georganiseerde en gewapende geweld.
Dit berust op drie verfoeilijke zaken: ambtenaren, politie en leger. Daaruit is tegenwoordig de staat opgebouwd. Dat is het zichtbare lichaam van het uitbuitend en leerstellig verstand der bevoorrechte klasse.
(uit: God en de staat)

'Het ligt in de aard van de staat de menselijke solidariteit te verbreken en als het ware de mensheid te ontkennen. De staat kan zich slechts als zodanig in zijn integriteit en met alle kracht handhaven, wanneer hij zich als hoogste, absolute doel stelt, minstens voor zijn eigen burgers, of eerlijker gezegd, voor zijn eigen onderdanen, omdat hij zich niet als zodanig aan de onderdanen van andere staten kan voordoen.
Daaruit resulteert onvermijdelijk een breuk met het universele karakter van de menselijke moraal, met de universele rede, door het ontstaan van een staatsmoraal, een staatsrede.
Het beginsel van de politieke of staatsmoraal is heel eenvoudig. Omdat de staat het hoogste doel is, is alles goed wat de ontwikkeling van zijn macht bevordert; alles wat tegen hem ingaat is slecht, al is het de menselijkste zaak ter wereld. Deze moraal heet patriotisme.'
(uit: Geschriften tegen Marx)

'Men zal antwoorden dat de staat, die het algemeen welzijn of het gemeenschappelijk belang van allen vertegenwoordigt, slechts een deel van ieders vrijheid wegneemt, om al het overige zeker te stellen. Maar dat overige is zo u wilt zekerheid, vrijheid is het nooit. De vrijheid is ondeelbaar: men kan er geen deel van wegnemen zonder het geheel te doden. Dat kleine deel dat u er van weg neemt is juist het wezen van mijn vrijheid, het is het

geheel.
Door een natuurlijke, noodzakelijke en onweerstaanbare drang concentreert mijn gehele vrijheid zich juist in dat deel, hoe klein ook, dat u ervan wegneemt. Het is de geschiedenis van Blauwbaard's vrouw die een heel paleis tot haar beschikking had met de volle vrijheid overal naarbinnen te gaan, alles te bekijken en aan te raken met uitzondering van een boosaardig kamertje dat de soevereine wil van haar vreselijke echtgenoot haar verboden had te openen op straffe van haar leven .
Welnu haar ziel keerde zich van alle luister van het paleis af om zich geheel op dat boosaardige kamertje te richten: zij opende het en had gelijk het te openen want het was een noodzakelijke daad voor haar vrijheid terwijl het verbod het te betreden een flagrante schending van dezelfde vrijheid was.
Het is ook het verhaal van de zonde van Adam en Eva: het verbod om de vrucht van de boom der kennis te proeven zonder andere reden dan dat dit de wil van de Heer was, betekende van de kant van God een daad van afschuwelijk despotisme en als onze voorouders gehoorzaamd hadden, zou het hele menselijke ras in de meest vernederende slavernij gedompeld zijn.
Hun ongehoorzaamheid heeft ons daarentegen bevrijd en gered. Het was myties gesproken de eerste daad van menselijke vrijheid.
Maar zal men zeggen, de demokratiese, op het vrije kiesrecht van alle burgers gegronde staat zou de ontkenning van hun vrijheid zijn? En waarom niet?
Dat zal volledig afhangen van de opdracht en de macht die de burgers de staat verlenen. Een republikeinse, op algemeen kiesrecht gebaseerde staat zal zeer despoties kunnen zijn, meer zelfs dan een monarchale staat, omdat hij onder het voorwendsel de wil van iedereen te vertegenwoordigen, het volle gewicht van zijn kollektieve macht zwaar laat drukken op de wil en bewegingsvrijheid van ieder van zijn leden, die zijn eigen wil wenst te volgen.'
(uit: Federalisme, socialisme en antiteologisme)

ENERGIE-NUMMER

In De As nr. 7 (energienummer) gaven wij een aantal adressen van aksiegroepen die zich bezighouden met het verzet tegen de kernenergie.
Jammergenoeg vergaten we daarbij de 'Stop Kalkar Stroomgroep' te vermelden.
Deze landelijke buitenparlementaire aksiegroep voert een uitstekend gemotiveerde aksie tegen de snelle kweekreaktor in Kalkar en de daaruit voortvloeiende 3-procent heffing op elektriciteit.
Het adres van Stop Kalkar:
Herengracht 109, Amsterdam.

DE ANARCHISTIESE ZOMER

H.M.Enzensberger, De korte zomer van de anarchie; Bruna, Utrecht; 303 blz., prijs *f* 18,75

Dit boek gaat over een van de voortreffelijke anarchisten van de daad, die de Spaanse revolutie hebben gemaakt: Buanaventura Durruti, monteur en metaalbewerker uit León. In de jaren '20 organiseerde Durruti met zijn vriend Francisco Ascaso de eerste gevechtsgroep van de Spaanse arbeidersklasse, Los Solidarios. Met zulke groepen leerden de arbeiders en boeren zichzelf te beschermen tegen de terreur van door overheid, industriëlen en grootgrondbezitters uitgeruste bendes. Durruti was een van de oprichters en voormannen van de kern van de anarcho-syndikalistiese CNT, de FAI. Tijdens de revolutie was hij de grote inspirator bij de bevrijding van Barcelona en van de kolonne Durruti, één van de best georganiseerde en meest rechtvaardig opererende volksmilities in de antifascistiese strijd, heeft ieder wel eens gehoord. Enzensberger, zelf geen anarchist,heeft zich beperkt tot een chronologiese rangschikking van vele dokumenten, pamfletten, brieven, en interviews die over Durruti beschikbaar zijn. In aparte kanttekeningen beschrijft hij één en ander over de achtergrond van gebeurtenissen in Spanje en het geheel noemt hij merkwaardigerwijs een roman. Daarmee neemt hij afstand van zaken die hem kennelijk niet best liggen: de kritiek van Enzensberger op het anarchisme is bekend (Kursbuch), maar bij de beschrijving van het enorme entoesiasme waarmee de anderhalf miljoen (!) CNT-anarchisten in Spanje in beweging zijn gekomen, moet hij de waarheid zonodig wegstoppen in een roman. Niettemin blijft het een uitermate boeiend boek, -en dat is meer te danken aan de praktijkman Durruti, die zijn leven aan de revolutie heeft gewijd, dan aan de verlichte intellektueel Enzensberger. (B.Ch.)

SOCIALISTIESE OPVOEDING EN ONDERWIJS

De Socialistiese Uitgeverij Nijmegen (SUN) die begonnen is met het opnieuw uitgeven van allerlei werken uit de socialistiese beweging,heeft nu ook een herdruk gemaakt van het proefschrift dat P.Klinkenberg in 1933 schreef over socialistiese opvoedings- en onderwijsdenkbeelden (SUN reprint nr. 8, prijs *f* 12,00). Klinkenberg wilde

hiermee een 'niet-waarde-bepalende beschrijving' geven van opvoedingsdenkbeelden binnen de socialistiese beweging. In feite gaat het om een sociaal-demokratiese beschrijving van enige merendeels op de sociaal-demokratie steunende pedagogen (Kanitz, Loewenstein). Van de marxisten wordt Edwin Hoernle kort beschreven, terwijl de namen van Clara Zetkin, F.Auslander, A.Makarenko ontbreken. Otto en Alice Rühle worden weer wel besproken met de nadruk op hun interesse voor de Individualpsychologie van A. Adler, zonder dat hun positie binnen de socialistiese beweging als voorvechters van een libertair marxisme, duidelijk wordt. De socialistiese psycho-analitici komen helemaal niet aan bod: S. Bernfeld, W.Reich, O. Fenichel, S. Ferenczi - allemaal namen van toen - worden niet vermeld. Hetzelfde geldt voor raden socialistiese opvattingen (Pannekoek), het utopies kommunisme (Weitling), terwijl van de vroeg-socialistiese c.q. anarchistiese denkers over opvoeding alleen terloops Robert Owen genoemd wordt, maar geen melding gemaakt wordt van Ch. Fourier, J.Grave, F.Ferrer, W.Godwin, Th. Paine, W. Lovett, W. Thompson, etc. Ook in het enige hoofdstuk waar Klinkenberg tot eigen opvattingen komt, neemt hij maar weinig over van zijn eerst zo nauwkeurig beschreven funktie van de burgerlijke school en van de opvoeding tot klassenstrijder en blijkt hij een voorstander te zijn van de neutrale openbare school vanwege haar objektiviteit en humaniteit (niemand kwetsen, etc.). De sociaal-demokratie heeft inderdaad zoals K. zelf erkent, geen eigen visie op opvoeding en onderwijs ontwikkeld, maar zich tevreden gesteld met het aanbrengen van korrekties op de bestaande onderwijs-situatie.
Deze keuze voor een personalistiese opvatting, waarbij de mens als gemeenschapswezen centraal staat, is ook kenmerkend voor de stand van het pedagogies denken anno 1933. Nergens is er ook maar enige vermelding van het opkomend fascisme. J. Noordmans stelde een voortreffelijke aanvullende boekenlijst samen.
(S.R.)

KRITIEK OP HET LENINISME

Anton Pannekoek, Lenin als filosoof; De Vlam, R. Claeszanstraat 40 hs, Amsterdam; 103 blz., prijs *f* 7,90

Onze radensocialistiese vrienden rond het tijdschrift Spartacus hebben het lofwaardige iniatief genomen het nooit eerder in het Nederlands vertaalde 'Lenin als filosoof' uit te geven.
In dit uit 1938 daterende boek geeft Pannekoek een kritiese beschouwing over de filosofiese grondslagen van het Leninisme.
Pannekoek toont aan dat de werkelijke inhoud van het bolsjewisme overeenstemt met die van het burgerlijke materialisme. Het materialisme van Marx en Engels, het materi-

alisme van de klassenstrijd, was van een fundamenteel andere aard dan het materialisme zoals Lenin dat in zijn 'Materialisme en Empiriokriticisme' beschreven heeft.
Maar al mogen teoreties-filosofiese beschouwingen het uitgangspunt van dit geschrift zijn, Pannekoek laat de lezer er geen moment aan twijfelen dat het om praktiese vragen gaat. (H.R.)

SCHOLING VAN DE VROUW EN ANDERE GESCHRIFTEN

Joke Kool-Smit van 'Hé, zus, ze houen ons eronder ' heeft met haar nota over scholing en vorming voor de vrouw (Commissie Vormings- en Ontwikkelingswerk voor Volwassenen, postbus 351, Amersfoort)een mooi sukses geboekt voor de vrouwenemancipatiebeweging ('De moeder van Marie kan méér! ').
Er is een ministeriële advieskommissie benoemd om haar beleidsadviezen nader te bestuderen.
Van de'Boekjes voor volksonderricht' zijn er bij Sjaloom, Odijk nu 2 verschenen. De boekjes,geschreven door Martha Harnecker en Gabriela Uribe, moesten de chileense arbeiders en kinderen vertrouwd maken met de socialistiese opvattingen over samenleven.
Deze boekjes behandelen de uitbuiting; er volgen nog boekjes over klassenstrijd, kapitalisme, imperialisme en socialisme. Andere uitgaven van Sjaloom zijn de Kosmodoks (samen met Te Elfder Ure), de Nieuwschriften (samen met de Nieuwe Linie), waarvan als een der laatste afleveringen 'Christendemokraten, springplank voor het fascisme' verscheen, en de Kosmostories.
Bij Nelissen, Bloemendaal kwam 'Vrije opvoeding in het gezin' van Paul en Jean Ritter uit. Zeer konkreet wordt beschreven hoe de opvoedingsidee van A.S.Neill (Summerhill) in het gezin kunnen worden toegepast. Het is een waardevolle aanvulling op het eerder bij Wereldvenster, Baarn verschenen boek van Bjarne Segefjord over zijn bezoek aan de Summerhill-school.
Bij Nelissen verschijnen overigens meer geschriften die van belang zijn, zoals de reeks Proces-materiaal ('Kansen van de revolutie, Het westen is de navel niet, Groepsdynamika en agressie, Modellen voor radikale demokratisering, Opvoeden/vormen' etc.).
Wat Paul Goodman betreft, wil ik wijzen op zijn nog niet vertaalde 'Speaking and language', een prachtig essay over taal en kommunikatie en over de politieke betekenis van de taal, waarbij van de teorieën van Mac Luhan weinig overblijft. Voorts is nu in vertaling te lezen het eerste deel van zijn 'Gestalt-therapy' en ook zijn 'Growing up absurd' is nu vertaald ('Grootworden is gekkenwerk', Alpha-boeken). Dat laatste is een pleidooi voor en oproep aan jongeren, die het ellebogenwerk zat zijn. Van Herman Milikowski

verscheen bij Van Gennep, Amsterdam een bundel opstellen ('Sociologie als verzet'). Er staan voortreffelijke stukken in, vooral zijn kritiek op de bestaande opvattingen inzake het KZ-sindroom, en zijn kritiek op Desmond Morris.
Tenslotte vermeld ik kort twee belangrijke uitgaven van het Socialisties Onderwijsfront (Javastraat 33, Nijmegen). Het zijn de heruitgave van Feis'analiese van de indoktrinatie in het geschiedenisonderwijs en de boekjes 'School en maatschappij', deel 1 & 2.
(S.R.)

GEZONDHEIDSZORG

Beter laat dan nooit is de laatste jaren de gezondheidszorg in Nederland in beweging. Bezuinigingen, invoering van een eigen risiko, krankzinnige prijsstijgingen, autoritair optreden, kortom : de gezondheid als koopwaar is het uitgangspunt van alle gezondheidsbeleid. Gedetailleerd wordt dit weer eens aangetoond in het Sunschrift 'Gezondheidszorg in Nederland' (prijs: ƒ 17,50).
In dit bijna 400 blz. tellende boek wordt een skala van onderwerpen behandeld: arbeids- en bedrijfsgeneeskunde, financiering van de gezondheidszorg, mediese opleiding en psychomatiek en psychiatrie. Kern ervan is echter het hoofdstuk over de sociaal-ekonomiese ontwikkelingen, waaruit blijkt dat het bedrijfsleven liever investeert in machines dan in gezonde mensen.
Niet alleen voor H.H.artsen/specialisten een nuttig boek, dat nog minder kost dan een doktersvisite.
(uitgave: SUN, Nijmegen)

ITT EN CPN

Bij Sjaloom is een nuttig boekje over handel en wandel van de beruchte multinational ITT verschenen. De opbrengst van dit boekje komt ten goede aan het verzet in Chili.
Vijf gulden op giro 55100 van Strijdfonds Chili, Odijk.

Bij de uitgeverij Tegendruk , Boerensteeg 1, Amsterdam verscheen een uitstekend boekje over het vaderlandse fenomeen CPN. Te verkrijgen door storting van ƒ 3,50 op gem. giro P 4700 van Stichting Pandbeheer, Amsterdam.

spanje

DE DOOD VAN PUIG ANTICH

De anarchist Salvador Puig Antich is ter dood gebracht door het fascistiese Franco-regiem. Het doodvonnis is uitgevoerd aan de wurgpaal. Het heeft geen zin ons te beklagen over de onrechtvaardigheid van zijn proces. Wie gelooft er in de rechtvaardigheid van het fascisme? Antich is gestorven voor zijn ideaal: het anarchisme. Maar in Nederland zullen zulke slachtoffers wel uitblijven, zolang anarchisten hier in de marge werken met handtekeningenlijsten en flauwekulbezettingen van twee, drie uur. Want dat is niet je leven inzetten voor de goede zaak.
Als we over Antich willen treuren, laten wij dan beter over onszelf treuren, dat wij niet in staat geweest zijn om hem te bevrijden. De dood van Antich kan ons alleen leren dat de tijd gaat dringen. Maar Nederlandse anarchisten zullen zich opnieuw weten te verbergen achter de frase dat Spanje 'anders' is. Zij zien in de verscherpte repressie in Spanje na de voortreffelijke aanslag op de schoft Carrero Blanco een bewijs voor de zinloosheid van de gewapende strijd. Zij gebruiken Puig Antich als bewijs tegen zijn eigen praktijk van de gewapende revolutie in dienst waarvan hij zijn leven gesteld had. Zij realiseren zich niet dat het regiem zich meer bloot geeft dan ooit en dat verscherpte repressie verscherpt bewustzijn veroorzaakt.
De recente aksies in Barcelona en Bilbao, die gepaard gingen met aanslagen, tonen aan dat het verzet in Spanje zich niet laat intimideren en tegenover het Franco-geweld revolutionair geweld stelt. De aanslagen in Brussel en Den Haag halen die strijd al dichterbij.
Laten we toch inzien dat wij er niet omheen kunnen. Hoeveel Antich's zullen wij nog laten afslachten? (B.Ch.)

ANARCHISME & PARLEMENT

prijs ƒ 2.25

